

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Analýza vývoje výdajů na sociální zabezpečení v České republice od roku 1993
a vazba na státní dluh

Analysis of Expenditure on Social Security in the Czech Republic since 1993
and the link to the Nation Debt

Student:

Marek Blokeš

Vedoucí bakalářské práce:

Ing. Martin Štěpánek, Ph.D.

Ostrava 2011

Zadání bakalářské práce

Student: **Marek Blokeš**

Studijní program: B6202 Hospodářská politika a správa

Studijní obor: 6202R027 Národní hospodářství

Téma: **Analýza vývoje výdajů na sociální zabezpečení v ČR od roku 1993 a
vazba na státní dluh**
**Analysis of Expenditure on Social Security in the Czech Republic since
1993 and the link to the Nation Debt**

Zásady pro vypracování:

1. Úvod
2. Vysvětlení pojmů sociální a fiskální politiky
3. Analýza sociálních výdajů v letech 1993-2010
4. Problémy a trendy v oblasti sociálních výdajů
5. Závěr

Seznam použité literatury

Seznam zkratk

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Přílohy

Seznam doporučené odborné literatury:

KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 4.vyd. Praha : ASPI, a.s., 2007. 504 s. ISBN 978-80-7357-276-1.

NAHODIL, F. *Veřejné finance v ČR*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009. 359 s. ISBN 978-80-7380-162-5.

PEKOVÁ, J. *Veřejné finance, úvod do problematiky*. 4.vyd. Praha : ASPI, a.s., 2008, 579 s. ISBN 978-80-7357-358-4.

Formální náležitosti a rozsah bakalářské práce stanoví pokyny pro vypracování zveřejněné na webových stránkách fakulty.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Martin Štěpánek, Ph.D.**

Datum zadání: 26.11.2010

Datum odevzdání: 11.05.2011

Ing. Zuzana Kučerová, Ph.D.
vedoucí katedry

prof. Dr. Ing. Dana Dluhošová
děkanka fakulty

Prohlášení

„Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou bakalářskou práci vypracoval samostatně a uvedl jsem veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal.“

V Ostravě dne 8. 5. 2011

.....

Marek Blokeš

Poděkování

Touto cestou děkuji Ing. Martinu Štěpánkovi, Ph.D. za odbornou pomoc, cenné rady a připomínky, které mi poskytoval v době zpracování mé bakalářské práce.

OBSAH

1	ÚVOD.....	8
2	VYSVĚTLENÍ POJMŮ SOCIÁLNÍ A FISKÁLNÍ POLITIKY	10
2.1	Vznik a rozvoj sociálního zabezpečení	10
2.2	Nástroje sociálního zabezpečení	11
2.3	Způsob financování sociálního zabezpečení v ČR.....	14
2.4	Teorie fiskální politiky	16
2.5	Deficit státního rozpočtu a státní dluh.....	17
2.6	Dílčí shrnutí.....	20
3	ANALÝZA SOCIÁLNÍCH VÝDAJŮ V LETECH 1993-2010.....	22
3.1	Vývoj výdajů důchodového pojištění.....	22
3.1.1	Starobní důchody.....	22
3.1.2	Vdovské důchody	24
3.1.1	Vdovecké důchody	24
3.1.2	Invalidní důchody	26
3.1.3	Sirotčí důchod	27
3.2	Vývoj výdajů nemocenského pojištění	28
3.2.1	Nemocenské	28
3.2.2	Ošetrovné	30
3.2.3	Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství.....	31
3.2.4	Peněžitá pomoc v mateřství.....	32
3.3	Vývoj výdajů na státní sociální podporu.....	33
3.3.1	Přídavek na dítě	33
3.3.2	Sociální příplatek.....	34
3.3.3	Příspěvek na bydlení	35
3.3.4	Dávky pěstounské péče	37
3.3.5	Rodičovský příspěvek	39
3.3.6	Porodné.....	40
3.3.7	Pohřebné.....	41
3.4	Vývoj vyplácených dávek v rámci podpory v nezaměstnanosti	42
3.5	Komparace dávek ze systému sociálního zabezpečení	45
3.5.1	Ukazatel podílu výdajů na SZ k nominálnímu HDP	45
3.5.2	Ukazatel podílu výdajů jednotlivých složek SZ k celkovým výdajům na SZ.....	45

3.6	Dílčí shrnutí.....	46
4	PROBLÉMY A TRENDY V OBLASTI SOCIÁLNÍCH VÝDAJŮ.....	48
4.1	Problém financování sociální oblasti	48
4.2	Důsledky demografického vývoje na sociální systém	52
4.3	Saldo státního rozpočtu od roku 1993	53
4.4	Státní dluh	54
4.5	Reforma veřejných financí v oblasti sociálních výdajů	56
4.6	Důchodová reforma.....	57
4.7	Dílčí shrnutí.....	58
5	ZÁVĚR.....	59
Seznam použité literatury		
Seznam zkratk		
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce		
Seznam příloh		
Přílohy		

1 ÚVOD

V této bakalářské práci se budu zabývat problematikou výdajů na sociální zabezpečení, které v posledních letech neúměrně rostou a výrazně zatěžují státní rozpočet České republiky. Toto téma získává neustále na významu, neboť je často skloňováno nejen ve sdělovacích prostředcích, ale i napříč politickým spektrem. Proto si myslím, že je nutné veřejnost včas informovat o těchto závažných problémech, aby také občané převzali část odpovědnosti a podporovaly snahy politických stran v přijetí důchodové reformy a reformy veřejných financí, které jsou nevyhnutelné. Část veřejnosti si totiž není vědoma závažných důsledků v budoucnosti, které mohou nepřijetím těchto reforem nastat, neboť neustálé odkládání těchto reforem může bezpochyby negativně ovlivnit další hospodářský vývoj a prosperitu České republiky.

Cílem této bakalářské práce je analyzovat vývoj výdajů na sociální zabezpečení v České republice od roku 1993, objasnit vazbu těchto výdajů na deficit státního rozpočtu a státní dluh a odhadnout míru potřeby reformy veřejných financí v oblasti sociálních výdajů.

V kapitole Vysvětlení pojmů sociální a fiskální politiky objasním základní definice týkající se sociálního zabezpečení, v krátkosti se budu zabývat vývojem sociálního zabezpečení za Rakouska-Uherska, Československa a samostatné České republiky. Větší pozornost bude následně věnována nástrojům sociálního zabezpečení, konkrétně finančním nástrojům z pohledu výdajů ze státního rozpočtu a současného systému financování sociálního zabezpečení uplatňovaného v České republice. Součástí teoretické části bude i stručný náhled do fiskální politiky z důvodu lepší přehlednosti a provázanosti sociálních výdajů na deficit státního rozpočtu a státního dluhu.

V další kapitole nazvané Analýza sociálních výdajů v letech 1993-2010, jak už vyplývá z názvu, budu analyzovat jednotlivé dávky sociálního zabezpečení za posledních 18 let. V této stěžejní části se bude jednat zejména o ty výdaje, které objemově sehrávají největší roli a které přetrvávají dodnes, jako např. dávky důchodového pojištění, ovšem neopominu ani ty, které jsou méně významné. Zaměřím se na podstatné, nikoli veškeré legislativní změny, které ovlivnily výpočet, výši a okruh příjemců jednotlivých dávek. V kapitole použiji metodu analýzy a komparace. Komparaci použiji na dílčí systémy sociálního zabezpečení a pomocí ní určím jejich váhu.

V kapitole Problémy a trendy v oblasti sociálních výdajů se budu věnovat aktuálnímu stavu sociálního zabezpečení. Zde bych se chtěl pozastavit nad problémy financování v sociální oblasti, přiblížit bilanci účtů důchodového a nemocenského pojištění, které jsou napojeny na státní rozpočet. Důležitý faktor, který má bezpochyby vliv na současný trend sociálních výdajů, tj. demografický vývoj, bude v této práci rovněž zohledněn. Nahlédl bych také do reformy veřejných financí, která se týká oblasti sociálních výdajů a ukazuje možné změny, konkrétně v systému státní sociální podpory a také důchodové reformy. V kapitole použiji metodu analýzy a deduktivně-teoretického přístupu.

Při zpracování práce budu vycházet z monografických zdrojů, z webových stránek Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, Ministerstva financí ČR, ze statistik Českého statistického úřadu a z Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí.

2 VYSVĚTLENÍ POJMŮ SOCIÁLNÍ A FISKÁLNÍ POLITIKY

2.1 Vznik a rozvoj sociálního zabezpečení

Definice sociálního zabezpečení

Sociální zabezpečení je možné definovat jako prostředek k uskutečňování úkolů a cílů sociální politiky, která se primárně orientuje k člověku, rozvoji jeho osobnosti, kultivaci jeho životních podmínek a kvality.

Sociální zabezpečení se tedy chápe jako soubor institucí, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím a pomocí se realizuje předcházení, zmírňování a odstraňování následků sociálních událostí občanů. Hlavními sociálními událostmi jsou zejména stáří, invalidita, smrt rodinného příslušníka, nemoc, úrazy, těhotenství, popř. další skutečnosti způsobující tíživou situaci (Krebs, 2007).

Ovšem pro potřeby analýzy sociálních výdajů se za sociální zabezpečení rozumí významný veřejný výdajový program. Na základě tohoto programu se získávají příjmy v podobě zákonných pojistných odvodů na sociální pojištění do veřejných rozpočtů, především do státního rozpočtu, ze kterého jsou následně vypláceny sociální jednostranné transfery.

Prvopočátky českého sociálního zabezpečení

Prvky sociálního zabezpečení spadají již do období starověku a středověku, otázkou pojištění se později v 18. století ve své ekonomické teorii zabýval např. i významný skotský ekonom Adam Smith. Významnou etapou pro rozvoj našeho sociálního zabezpečení bylo období 2. poloviny 19. století. Tehdy české země byly součástí Rakouska-Uherska. V té době se při konstrukci sociálního zabezpečení vycházelo ze systému veřejného sociálního pojištění, na kterém měl velké zásluhy tehdejší německý kancléř Otto von Bismarck. Sociální pojištění založené na nemocenském a důchodovém pojištění bylo v roce 1918 začleněno do české legislativy. Nevýhodou byl nízký počet ekonomicky aktivního obyvatelstva, kteří byli v systému sociálního zabezpečení zainteresováni (Krebs, 2007, Peková, 2008).

Sociálního zabezpečení po roce 1948

Značné změny v oblasti sociálního zabezpečení byly uskutečněny přijetím zákona o národním pojištění z roku 1948. Tímto zákonem byla sociální politika chápána jako nástroj, který má zajišťovat sociální jistoty i těm, kteří se na pracovní aktivitě nemohli podílet. Proto

byly přijaty nové druhy sociálních dávek, které do té doby neexistovaly (např. rodinné přídatky). Tímto došlo k vytvoření sociálního státu, což bylo ambicí tehdejšího politického režimu. Dávky v nezaměstnanosti nebyly právně zakotveny, neboť socialismus nepředpokládal a ani nepřipouštěl, že by počet nezaměstnaných osob byl díky pracovní povinnosti příliš vysoký. Další změnou ve vývoji sociálních dávek byla reforma z roku 1964, která zavedla progresivní zdanění z důchodů. Jednalo se o neefektivní opatření, které bylo nakonec v roce 1975 právní úpravou zrušeno (Krebs, 2007).

Sociální zabezpečení po roce 1989

V dalším období, zejména v 90. letech 20. století spojených s transformací české ekonomiky, se pomalu začaly objevovat nedostatky v systému sociálního zabezpečení. Příkladem může být skutečnost, že v oblasti sociální neexistovaly stejné podmínky nároku pro muže i ženy (např. neexistoval vdovecký důchod) a také konstantní úroveň sociálních dávek po celou dobu pobírání (tzn. nedocházelo k jejich valorizaci). Sociální systém byl velice štědrý, příliš vysoká sociální redistribuce, vyplácené sociální dávky mezi pracující i nepracující obyvatelstvo nebyly systematicky cílené, v neposlední řadě také nízký věk pro odchod do důchodu vedl k poskytování nízkých starobních důchodů široké skupině obyvatelstva. Rovněž systém demotivoval pracující obyvatelstvo, protože nebyli hodnoceni na základě vlastní práce či úsilí, ale podle jiných kritérií (např. společenského významu). Tímto nebyla snaha ze strany zaměstnanců podávat vyšší výkony či dokonce rozvíjet svou vlastní iniciativu.

Současně s návrhem ekonomické reformy byl vypracován v roce 1990 i návrh sociální reformy, který měl za cíl ochránit obyvatelstvo před dopady ekonomické transformace. V oblasti sociálního zabezpečení bylo snahou poskytnout sociální zajištění starým a invalidním občanům, zohlednit při výplatě dávek výši výdělku, který pojištěnec dosáhl za celý život, a to přijatým opatřením v oblasti důchodového zabezpečení. Byly tak stanoveny principy valorizace vyplácených důchodů, a to i nově přiznaných. Postupně docházelo i ke zvyšování věku odchodu do důchodu prostřednictvím legislativních úprav (Krebs, 2007).

2.2 Nástroje sociálního zabezpečení

Systém sociálního zabezpečení je možné rozdělit do 3 samostatných částí - systém sociálního pojištění, systém státní sociální podpory a systém sociální pomoci. Tyto systémy byly koncipovány v době transformace české ekonomiky v 90. letech 20. století a fungují dodnes. Samostatné systémy sociálního zabezpečení se od sebe liší ve třech hlavních

aspektech: každý z těchto systémů řeší jinou sociální situaci, jiným způsobem jsou dávky v daném systému financovány a jiným způsobem jsou systémy organizačně zabezpečeny (Průša, 2007)

Významným nástrojem pro ovlivňování sociální politiky a zároveň i sociálního zabezpečení jsou dávky jakožto výdaje ze státního rozpočtu. Ze státního rozpočtu jsou především financovány nárokové dávky sociálního zabezpečení, které jsou upravené příslušným zákonem¹.

Tyto dávky mohou mít podobu plošných dávek, zásluhových dávek (např. nemocenské dávky, peněžitá pomoc v mateřství) nebo se může jednat o adresné dávky (poskytované individuálně a podle určitého kritéria).

Systém sociálního pojištění

Systém sociálního pojištění se dále člení na důchodové pojištění, nemocenské pojištění a pojištění v nezaměstnanosti.

➤ Důchodové pojištění

Smyslem důchodového pojištění je z dlouhodobého hlediska zabezpečení obyvatelstva v případě životních situací, jako je stáří, invalidita, ovdovění či osiřetí, kdy dochází ke ztrátě výdělku jakožto hlavního zdroje obživy. Povinná účast je zde nezbytná, aby se předešlo chudobě obyvatelstva, protože převážná část finančních prostředků směřuje právě na zabezpečení osob v postproduktivním věku. V této kategorii se silně projevují demografické změny, které výrazně zatěžují financování ze státního rozpočtu².

Mezi dávky důchodového pojištění se řadí starobní důchody, invalidní důchody, částečné invalidní důchody, sirotčí, vdovské a vdovecké důchody (Krebs, 2007).

➤ Nemocenské pojištění

Nemocenské pojištění na rozdíl od pojištění důchodového se zabývá řešením krátkodobého zabezpečení před sociálními událostmi, kterými mohou být dočasná pracovní neschopnost (nemoc, úraz, hospitalizace), nařízená karanténa dle předpisů o boji proti přenosným nemocem, ošetřování nemocného člena rodiny, těhotenství a mateřství.

¹ Nárokové dávky vyplácí stát prostřednictvím České správy sociálního zabezpečení, ovšem občan za splnění určitých podmínek může dosáhnout i na nenárokové dávky, které jsou vypláceny z jiných veřejných rozpočtů, např. z rozpočtu obcí.

² Podrobněji bude tato problematika vysvětlena v kapitole Problémy a trendy v oblasti sociálních výdajů.

Nemocenské pojištění je založené na principu všeobecnosti pojištění (dotýká se téměř všech pracovníků zaměstnaných v různých oblastech ekonomiky), obligatornosti pojištění (pojištění nezávislé na vůli zaměstnance nebo na vůli zaměstnavatele, neboť má nucenou povahu danou zákonem), solidarity (solidarita s pojištěnci, kteří často trpí nemocemi a jinými sociálními událostmi) a obligatornosti nároků (nárok vznikl pojištěnci okamžitě za splnění stanovených podmínek přímo ze zákona).

Dávky nemocenského pojištění zahrnují nemocenské dávky, podporu při ošetřování člena rodiny, peněžitou pomoc v mateřství a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství (Krebs, 2007).

➤ **Pojištění v nezaměstnanosti**

Přestože se systém podpor v nezaměstnanosti přímo neřadí mezi nástroje sociálního zabezpečení, ale spadá do státní politiky zaměstnanosti, mají tyto dva systémy společnou charakteristiku – příjem, který plyne státu v podobě pojistného na sociální zabezpečení a státní politiku zaměstnanosti, se právě této oblasti dotýká. Z toho důvodu je možné považovat podporu v nezaměstnanosti jako sociální dávku nahrazující příjem nezaměstnaného. Stát prostřednictvím těchto finančních prostředků hmotně zabezpečuje ty obyvatele, kteří dočasně ztratili zaměstnání. Aby měl uchazeč o zaměstnání nárok na poskytnutí podpory v nezaměstnanosti, musí být evidován na úřadu práce a splňovat další podmínky. Takto se charakterizuje pasivní politika zaměstnanosti.

Systém státní sociální podpory

Tento ucelený systém státní sociální podpory byl koncipován v roce 1995. Podstatou bylo zastřešit dávky s podobným sociálním obsahem pod jeden systém založený na podpoře ze strany státu občanům a rodinám s dětmi. Rovněž byly zavedeny nové sociální dávky (např. příspěvek na bydlení). Zde se rozlišují dva základní druhy dávek, které jsou založené na principu státem organizované solidarity.

Jeden typ dávek je koncipován v rovině horizontální, kdy prostřednictvím redistribučních procesů se přesouvají finanční prostředky od bezdětných rodin ve prospěch rodin s dětmi. Jedná se o nárokové dávky, které mají podobu rodičovského příspěvku, dávek péstounské péče, porodného a pohřebného.

Druhý typ dávek je koncipován v rovině vertikální, kdy výše dávek je závislá na skutečných celkových příjmech rodiny. Platí zde pravidlo, že s rostoucím příjmem se výše

dávek snižuje. Mezi dávky státní sociální podpory tohoto typu se řadí sociální příplatek a příspěvek na bydlení (Krebs, 2007).

Systém sociální pomoci

Systém sociální pomoci se chápe jako projev lidské solidarity i dobročinnosti, přičemž pomoc je vázána na tzv. sociální potřebnost, jejíž kritéria jsou zakotvena v zákoně.

Sociální pomoc je určena k zabezpečení základních životních potřeb osob v situaci absolutního nedostatku hmotných prostředků a v těch sociálních situacích, kdy osoby nejsou schopny sami ani s pomocí vlastní rodiny zabezpečovat svoje základní životní potřeby (Krebs, 2007).

Sociální pomoc se poskytuje individuálně. Některé dávky sociální pomoci jsou odvozené od výše příjmu rodiny (tzn. jsou vázány na životní minimum), jiné zase toto kritérium nezohledňují. Řadí se zde příspěvek na živobytí, doplatek na bydlení a mimořádná okamžitá pomoc.

2.3 Způsob financování sociálního zabezpečení v ČR

V České republice v současné době existuje dvoupilířový systém financování sociálního zabezpečení. První pilíř se označuje jako veřejný, druhý jako dobrovolný soukromý. Prvořadým úkolem systému sociálního zabezpečení je znovurozdělování prvotních důchodů v ekonomice za účelem finančního zajištění občanů.

Veřejný pilíř

Jedná se o povinné základní důchodové pojištění, dávkově definované, které se vyznačuje PAYGO³ systémem financování. Ten je založen na principu, kdy pojištěnci platí povinné pojistné a z této hodnoty jsou okamžitě vypláceny dávky současným důchodcům. Charakteristickým rysem je zde proto mezigenerační sociální solidarita produktivního obyvatelstva s obyvatelstvem v poproduktivním věku. Z hlediska objemu finančních prostředků je velmi významný.

Pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek státní politiku zaměstnanosti bylo zavedeno v roce 1993 zákonem č. 589/1992 Sb.⁴. Tato povinná platba je příjmem do státního

³ Anglická zkratka PAYGO, tj. pay-as-you-go, v českém překladu znamená plat' jak jdeš.

⁴ Zákon o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti.

rozpočtu. Významnou roli zde sehrává Česká správa sociálního zabezpečení, zcela výjimečná finančně správní instituce státní správy České republiky, která v souladu se zákonem vybírá pojistné a následně vyplácí dávky sociálního zabezpečení.

Sociální pojištění, které pravidelně formou pojistného platí pojištěnci, v sobě zahrnuje 3 složky - pojištění důchodové, pojištění nemocenské a pojištění v nezaměstnanosti. Plátcem, resp. poplatníkem sociálního pojištění jsou zaměstnanci, zaměstnavatelé a osoby samostatně výdělečně činné. Ti jsou povinni odvádět část ze svých příjmů formou pojistného na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Pojistné se vypočítává z vyměřovacího základu pojistného. Osoby samostatně výdělečně činné mají výjimku a nemusí platit nemocenské pojištění. Za tohoto předpokladu ovšem pak v nemoci nemají nárok na dávky nemocenského pojištění. Výše pojistného je dána ze zákona lineární procentní sazbou. Za nevýdělečně činné osoby, tedy děti, studenty, nezaměstnané, ženy na mateřské dovolené a jiné osoby platí pojistné stát.

Dobrovolný soukromý pilíř

Smyslem druhého pilíře je motivovat pracující obyvatelstvo, aby spořili část svých příjmů již v produktivním věku na své stáří. Lze ho chápat jako určitý doplněk v systému sociálního zabezpečení. Má tedy finančně pomoci občanům a rovněž posilovat jejich odpovědnost za život ve stáří. Parametrem tohoto třetího pilíře⁵ je zejména dobrovolnost občanů a konkurenční nabídka různých penzijních fondů. Pojištěnci si vytvářejí u soukromých pojišťovacích společností kapitálové rezervy, které jsou zhodnocovány a zároveň podporovány ze strany státu státním příspěvkem. Občan není závislý na finančních prostředcích, které mu vyplátí stát, ale na svých vlastních uspořených částkách. Dochází tak ke zrušení mezigenerační solidarity a přímé závislosti na státu. V podmínkách České republiky se však jedná o nerozvinutý systém spojen s nedůvěrou občanů oproti jiným státům světa.

Ovšem Světová banka doporučuje vyspělým zemím zavádět třípilířový systém financování. Tento systém je tvořen veřejným pilířem, povinným soukromým pilířem a dobrovolným soukromým pilířem. Některé země již tak učinili. Česká republika tento systém doposud neuplatnila, ovšem v návrzích některých politických stran se s povinným soukromým pilířem v chystané důchodové reformě počítá.

⁵ Název a struktura jednotlivých pilířů je dána v souladu s běžnou světovou praxí.

2.4 Teorie fiskální politiky

Definice fiskální politiky

Fiskální politika spadá společně s monetární politikou mezi hlavní typy makroekonomické hospodářské politiky, proto z hlediska fungování státu má svůj opodstatněný význam. Fiskální politika je záměrná činnost státu projevující se v ovlivňování agregátní poptávky a agregátní nabídky. Je reprezentována centrální institucí, tj. vládou. Vláda k realizaci této politiky využívá soustavu veřejných rozpočtů, z nichž největší pozornost je věnována právě státnímu rozpočtu, který je dominantní z pohledu objemu finančních prostředků. Tímto může vláda měnit velikost a strukturu příjmů a výdajů. Prostřednictvím hlavního nástroje, tj. státního rozpočtu, jsou rovněž regulovány peněžní vazby mezi státem na jedné straně a ostatními ekonomickými subjekty na straně druhé (Peková, 2007).

Cíle fiskální politiky

Hlavním cílem této politiky je pomocí nástrojů fiskální politiky udržovat ekonomický růst, popř. stabilizovat makroekonomický vývoj a přispívat k cenové stabilitě. Mezi další prioritní cíle je možné zařadit dosažení nízké míry nezaměstnanosti a v posledních desetiletích se vlády zaměřují i na zamezení růstu veřejného dluhu.

Nástroje fiskální politiky

Nástroje fiskální politiky je možné rozdělit na dvě skupiny. První skupinu tvoří vestavěné (automatické) stabilizátory, které jsou zabudovány do ekonomiky na delší časový horizont. Tyto nástroje fiskální politiky působí automaticky, tzn. že bez jakýchkoliv jiných okolností stabilizují ekonomiku, a to od okamžiku jejich zavedení. Zásahy státu nejsou zde nutné. Zahrnují se zde mandatorní výdaje⁶, progresivní daně z příjmů a transferové platby. Princip nástrojů spočívá ve stimulaci či snižování agregátní poptávky (resp. produktu) v závislosti na fázi ekonomického cyklu a tím i napomáhá stabilizovat ekonomiku. Druhou skupinu nástrojů tvoří diskrétní opatření. Jedná se o jednorázová opatření zaměřená na realizaci závažných problémů a změn v dané ekonomice. Příkladem mohou být změny ve výši a struktuře vládních výdajů, změny v daňových sazbách a sazbách sociálního pojištění či zavedení nových daní, veřejné programy a projekty zaměstnanosti. Výhodou těchto

⁶ Mandatorními výdaji se rozumí výdaje ze státního rozpočtu, které musí stát povinně vynakládat na základě konkrétních zákonů a jiných právních norem.

opatření oproti uplatnění vestavěných stabilizátorů je zejména jejich větší flexibilita, na druhou stranu však nemusí být uplatněna v okamžiku, kdy to situace vyžaduje z důvodů časových zpoždění (Kliková, Kotlán, 2006).

Typy fiskální politiky

V zásadě se rozlišují 2 typy fiskální politiky, které stabilizují ekonomiku v závislosti na jednotlivých fázích hospodářského cyklu - expanzivní a restriktivní fiskální politika.

Expanzivní fiskální politika je zaměřená na růst výdajů ze státního rozpočtu, snížení daní ve snaze podpoření růstu agregátní poptávky, soukromé spotřeby a soukromých investic. V konečném důsledku při uplatnění tohoto typu politiky dochází ke zvýšení HDP a zaměstnanosti, na druhé straně však může dojít i ke zvýšení míry inflace.

Restriktivní fiskální politika je spojená s opatřením, které spočívá ve snížení výdajů státního rozpočtu nebo zvýšení daňových příjmů státního rozpočtu. Smyslem je utlumit ekonomiku, snížit míru inflace. Realizace této politiky má za následek snížení HDP či zvýšení míry nezaměstnanosti (Peková, 2008).

2.5 Deficit státního rozpočtu a státní dluh

Státní rozpočet

Státním rozpočtem se rozumí centralizovaný peněžní fond, protože soustřeďuje rozhodující část finančních prostředků rozpočtové soustavy. Tento fond finančních prostředků soustředěných do působnosti státu je založen na principu nenávratnosti a neekvivalentního způsobu rozdělování a nedobrovolnosti. Z jiného úhlu pohledu může nazírat na státní rozpočet jako na závazný finanční plán, neboť po schválení Parlamentem ČR se stává zákonem, na základě kterého se v daném rozpočtovém období hospodaří (Hamerníková, Maaytová, 2010).

Funkce státního rozpočtu

Státní rozpočet plní tyto tři základní funkce – alokační, redistribuční a stabilizační funkci.

Alokační funkce je nejstarší a nejvýznamnější funkcí z hlediska podílu na výdajích se státního rozpočtu a vyjadřuje alokaci prostředků do příslušných hospodářských sfér, tj. mezi jednotlivé činnosti ve veřejném sektoru (např. financování obrany, policie, státní správy atd.). Hlavní podstatou další funkce fiskální politiky, tj. redistribuční funkce,

je přerozdělování vytvořeného národního důchodu ve společnosti. Redistribuce mezi jednotlivé ekonomické subjekty by měla být založena na principu spravedlnosti. Zdroji pro přerozdělení jsou zejména daně při uplatnění progresivního zdanění, následně jsou takto získané finanční prostředky použity pro výplatu dávek sociálního zabezpečení zejména těm obyvatelům, jejichž příjmy jsou nízké a nezaměstnaným formou podpor v nezaměstnanosti.

Stabilizační funkce je spojená s uplatněním aktivní fiskální politiky státu. Stát zasahuje do podmínek fungování tržní ekonomiky především za účelem dosažení hospodářského růstu, zaměstnanosti, nízké míry inflace a optimální zahraniční platební bilance. Podoba této funkce je velmi široká, může se jednat o různé formy podpory podnikání, daňové úlevy, daňové prázdny (Tománek, 2008, Nahodil, 2009).

Státní rozpočet je tvořen příjmovou stranou a výdajovou stranou. Prvotní členění příjmů státního rozpočtu je na běžné a kapitálové příjmy. Běžné příjmy zahrnují různé výnosy z různých typů daní, pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, cla, příjmy z činnosti organizačních složek státu a odvody příspěvkových organizací, správní a soudní poplatky, jejichž část připadá státu a jiné nedaňové příjmy. Kapitálové příjmy, které stát získává z prodeje zásob, půdy, fixního základních prostředků, koncesí, jsou určeny ke krytí investičních a kapitálových výdajů.

Výdaje ze státního rozpočtu jsou vynakládány zejména na vládní nákupy. Jedná se o nákupy zboží a služeb pro zajištění činnosti organizačních složek státu a příspěvky na činnost a dotace na financování programů příspěvkovým organizacím státu. Další významnou položkou výdajů ze státního rozpočtu jsou peněžní transfery pro obyvatelstvo, čím se myslí výdaje na dávky důchodového pojištění, nemocenského pojištění, dávky státní sociální podpory, dávky sociální péče a dávky v rámci podpory v nezaměstnanosti. Dále se ze státního rozpočtu vydávají finanční prostředky formou dotací různého typu a návratné finanční výpomoci územním samosprávným celkům, příspěvky mezinárodním institucím, výdaje na výzkum a vývoj apod. V posledních letech jsou ve větší míře vynakládány výdaje na dluhovou službu spojenou s emisí cenných papírů státem ke krytí státního dluhu (Nahodil, 2009).

Deficit státního rozpočtu

Deficit státního rozpočtu představuje situaci, kdy příjmy státního rozpočtu jsou menší než výdaje za dané rozpočtové období. Jedná se o jednu ze tří možných variant, které mohou nastat v souvislosti s hospodařením státu. Vedle deficitního státního rozpočtu tak existuje

ještě přebytkový státní rozpočet, kdy příjmy jsou vyšší než výdaje a vyrovnaný rozpočet, kdy příjmy se rovnají výdajům.

Deficit státního rozpočtu je možné členit na plánovaný a neplánovaný. Plánovaný deficit není žádoucím jevem, ovšem neexistují jiná východiska pro sestavení vyrovnaného rozpočtu z důvodů negativních aspektů hospodaření a vláda s ním již při sestavování státního rozpočtu počítá. Neplánovaný deficit je způsoben v důsledku reálného plnění, kdy skutečné příjmy neodpovídají předpokládaným nebo jsou překračovány některé rozpočtové výdaje.

Další členění neplánovaného deficitu je možné z pohledu makroekonomie na strukturální a cyklický. Cyklický deficit je spojen s průběhem hospodářského cyklu. Vzniká tehdy, kdy skutečné tempo růstu ekonomiky nižší než očekávané, proto i předpokládané celkové příjmy jsou tedy vyšší než skutečné. Z tohoto tvrzení jasně vyplývá, že se ekonomika může, ale nemusí nacházet v recesi, kdy tempo růstu reálného HDP vykazuje záporná čísla. Strukturální deficit je potom takový deficit, který souvisí s konkrétním hospodařením státu. Příkladem můžou být nové zákony schválené parlamentem a přijaté v průběhu rozpočtového období. Tato legislativní opatření se mohou týkat snížení daňových sazeb, sazeb pojistného na sociální zabezpečení, což se projeví ve poklesu celkových příjmů. Opačným příkladem může být navyšování výdajů oproti schválenému rozpočtu v průběhu hospodářského roku (Tománek, 2008).

Takto vzniklý deficit státního rozpočtu musí být z příslušných zdrojů financován, neboť státní rozpočet jako účetní bilanci je zapotřebí vyrovnat. Jedním ze způsobů, jak je možné deficit státního rozpočtu financovat, je emise státních dluhopisů. V současnosti se jedná o nejběžnější formu. Prodejem těchto úvěrových cenných papírů získává stát finanční prostředky ke krytí deficitu. Subjekty, kteří mohou odkoupit státní dluhopisy jsou zejména komerční banky, ale i jiné ekonomické subjekty v soukromém sektoru jako např. podniky či domácnosti. Jiným způsobem může být použití státních finančních aktiv, zvýšení sazeb daní nebo dokonce zavedení daní nových. U státních finančních aktiv je ovšem problém s jejich oceněním (Peková, 2008).

Státní dluh

Státní dluh je projevem dlouhodobé fiskální nerovnováhy. Vzniká kumulací státních finančních aktiv a pasív, tedy pohledávek a závazků. Takto je možné definovat hrubý státní dluh. Čistý státní dluh je pak rozdílem mezi celkovým objemem závazků státu a celkovým objemem jeho pohledávek. Státní dluh z pohledu domácích a zahraničních ekonomických

subjektů, kteří poskytují finanční prostředky státu, se dělí na vnitřní (domácí) a vnější (zahraniční).

Hlavní příčiny, které se podílejí na vzniku a růstu státního dluhu je možné rozlišit na ty, které se vztahují ke státnímu rozpočtu a na ty, které k němu nemají žádnou souvislost. Mezi rozpočtové příčiny, které jsou běžnější, se řadí kumulace dlouhodobých deficitů státního rozpočtu. Ne vždy však musí vzniklý deficit vést ke státnímu dluhu, neboť může být kryt např. z přebytků minulých let. Určitý vztah k rozpočtovým příčinám mají i rozsáhlé veřejné investice, na jejichž realizaci stát nemá nenávratné finanční prostředky. Mimorozpočtové příčiny vedoucí ke vzniku státního dluhu nejsou spojeny se státním rozpočtem, ale s přijetím závazku jiného subjektu či z minulého období. Příklad je možné najít v 90. letech 20. století, kdy stát převzal některé závazky bank před jejich privatizací (Peková, 2008).

2.6 Dílčí shrnutí

Sociální zabezpečení je určitý soubor institucí, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím a pomocí se realizuje předcházení, zmírňování a odstraňování následků sociálních událostí občanů jako je stáří, invalidita, smrt rodinného příslušníka, nemoc, úrazy, těhotenství, popř. další skutečnosti způsobující tíživou životní situaci.

Počátky českého systému sociálního zabezpečení spadají již do období Rakouska-Uherska. Od roku 1948 získala sociální politika na významu a měla zajišťovat sociální jistoty všem obyvatelům. Po roce 1989 došlo k dalším úpravám v sociální oblasti – byla zavedena valorizace důchodů, docházelo ke zvyšování věku odchodu do důchodu a ke zeštíhlení poskytovaných dávek.

Systém sociálního zabezpečení se dělí do 3 samostatných částí - systém sociálního pojištění (dále se člení na důchodové pojištění, nemocenské pojištění a pojištění v nezaměstnanosti), systém státní sociální podpory a systém sociální pomoci. Mezi dávky důchodového pojištění se řadí důchody starobní, invalidní, vdovské a vdovecké. Dávky nemocenského pojištění zahrnují nemocenské dávky, ošetrovné, peněžitou pomoc v mateřství a vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství. Z pojištění v nezaměstnanosti jsou vypláceny podpory v nezaměstnanosti. Mezi dávky státní sociální podpory se řadí přídavek na dítě, sociální příplatek, příspěvek na bydlení, rodičovský příspěvek, dávky péčovské péče, porodné a pohřebné.

V ČR v současné době existuje dvoupilířový systém financování sociálního zabezpečení - veřejný a dobrovolný soukromý pilíř. Zatímco veřejný pilíř zajišťuje mezigenerační solidaritu, soukromý pilíř je založen na principu dobrovolnosti.

Fiskální politika je záměrná činnost státu, která je vykonávána vládou. Vláda k realizaci této politiky využívá soustavu veřejných rozpočtů, zejména státní rozpočet, který plní tři základní funkce - alokační, redistribuční a stabilizační.

Příjmová strana státního rozpočtu je tvořena především daňovými výnosy a pojistným na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Výdajová strana zejména zahrnuje výdaje na vládní nákupy, dávky sociálního zabezpečení, dotace různého typu a rovněž i výdaje na dluhovou službu.

Deficit státního rozpočtu vzniká, když příjmy státního rozpočtu jsou menší než výdaje za dané rozpočtové období. Státní dluh je projevem dlouhodobé fiskální nerovnováhy. Vzniká kumulací státních finančních aktiv a pasiv, tedy pohledávek a závazků.

3 ANALÝZA SOCIÁLNÍCH VÝDAJŮ V LETECH 1993-2010

3.1 Vývoj výdajů důchodového pojištění

3.1.1 Starobní důchody

Nárok na starobní důchod plyne občanovi po dosažení určité věkové hranice, kdy již člověk není schopen vykonávat soustavnou práci. Je stanovována na základě celospolečenského konsensu. V období od 1993 do 1995 byla věková hranice jedna z nejnižších v mezinárodním srovnání a činila u mužů 60 let, u žen 53 - 57 let podle počtu dětí. To se týkalo pojištěnců narozených před rokem 1936. Pro pojištěnce narozených v období let 1936 – 1968 se v souvislosti se změnou zákona o důchodovém pojištění důchodový věk u mužů od roku 1996 zvyšoval pravidelně o dva měsíce ročně, u žen dokonce o čtyři měsíce ročně. U osob, které se narodily po roce 1968, činí důchodový věk⁷ u mužů 65 let, u žen je odstupňován podle počtu vychovaných dětí: 62 let – alespoň 4 děti, 63 let – 3 děti, 64 let – 2 děti, 65 let – žádné nebo 1 dítě. Od roku 1998 mohou pojištěnci také využít předčasného odchodu do důchodu.

Další podmínkou pro vznik nároku na starobní důchod je dosažení požadovaného počtu let pojištění, ve kterém pojištěnec přispíval formou povinného pojistného ze svého výdělku do důchodového systému. Do roku 2009 byla tato doba 25 let, od roku 2010 dochází k postupnému prodlužování, a to ročně o jeden rok až do dosažení 35 let.

Konstrukce starobního důchodu je od roku 1996 založena na dvou složkách, ze kterých je důchod tvořen. První složkou je pevná základní výměra, druhou procentní výměra, jejíž výše se odvíjí od výše výdělku a doby pojištění. Samotný výpočet jednotlivých důchodů zahrnuje fázi stanovení základu a fázi vlastního vyměření důchodové dávky.

Předčasné starobní důchody

V období 2001-2003 byla sice výplata předčasných starobních důchodů krácena, ovšem po dosažení důchodového věku vznikl nárok na normální nekrácený starobní důchod. Nejenže byla tato skupina zvýhodňována, navíc zvýšené výdaje na důchody se negativně promítly do státního rozpočtu.

⁷ Věk pro odchod do důchodu vyplývá ze zákona č. 306/2008 Sb., kterým byl novelizován zákon o důchodovém pojištění.

Předčasné důchody v roce 2002 činily 58 % všech starobních důchodů nově přiznaných. Oproti tomu v roce 1996 činil tento podíl pouze 18 %. Navíc se na počtu nově přiznaných starobních důchodů nejvíce podílely trvale krácené předčasné důchody, jejichž podíl představoval v roce 2002 87 %.

Valorizace důchodů

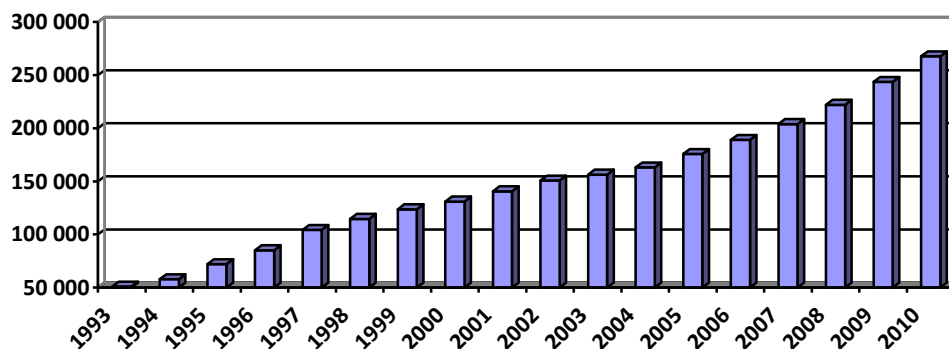
Prvním systémovým opatřením, které v sobě zahrnovalo prvky valorizace, byl zákon č. 46/1991 Sb., o zvyšování důchodů. Tímto zákonem byly stanoveny podmínky pro zvýšení důchodů. K valorizaci docházelo pouze tehdy, když byl růst cen alespoň o 10 % nebo růst mezd alespoň o 5 %. Pevná částka, která je jednou ze složek samotné výše důchodu, byla stanovována podle růstu cen, procentní částka byla zvyšována podle růstu mezd.

Od roku 1996 byly upraveny podmínky pro valorizaci důchodů. Ke zvýšení pevné částky důchodu docházelo již při 5% růstu cen.

Nová pravidla byla stanovena v roce 2002 a týkala se pravidelného nebo mimořádného termínu pro zvýšení důchodů. Pravidelným termínem byl leden kalendářního roku za předpokladu, že zvýšení spotřebitelských cen činilo alespoň 2 %. Mimořádným termínem byl pátý kalendářní měsíc, který následoval po měsíci, v němž růst cen dosáhl za stanovené období alespoň 10 %. V roce 2008 se novelou zákona o důchodovém pojištění změnila podmínka desetiprocentní inflace pro mimořádné zvýšení důchodů na 5 %.

Při valorizaci se vychází z průměrného starobního důchodu. Důchod je navýšen na takovou částku, aby odpovídala nejméně 100 % růstu cen a zároveň nejméně jedné třetině růstu reálné mzdy.

Graf č. 1: Vývoj výdajů na starobní důchody (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 – vlastní odhad (skutečnost za 1. pololetí roku 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR, vlastní zpracování.

Růst výdajů na starobní důchody, jak je možné vidět v grafu č. 1, se vyvíjel stabilním tempem. Nejrychleji rostly starobní důchody v letech 1994 – 1997 dvojciferným meziročním tempem růstu (1995: 24,71 %, 1997: 22,49 %). Za poslední 2 roky se meziroční růst starobních důchodů vyvíjel tempem více jak 9 %. Významným faktorem je také počet důchodců, který se neustále navyšuje. Jen za posledních 18 let se počet osob starších 65 let zvýšil o celých 19 %. Tato skutečnost je dána jak lepší výživou obyvatelstva, tak lepší kvalitou zdravotních a sociálních služeb, které vedou k neustálému prodlužování střední délky života.

Starobní důchody představují kolem 74 % veškerých dávek vyplácených ze systému důchodového pojištění.

3.1.2 Vdovské důchody

Nárok má vdova po manželovi, který byl poživitelem starobního nebo invalidního důchodu, nebo který by splnil podmínky nároku na invalidní nebo starobní důchod, nebo zemřel následkem pracovního úrazu.

Vdovský důchod náleží vždy po dobu jednoho roku od smrti manžela. Po uplynutí jednoho roku má vdova rovněž nárok na vdovský důchod, pokud splňuje alespoň jednu z podmínek uvedených v zákoně. Příkladem může být podmínka vztahující se k dosažení věku o čtyři roky nižšího, než činí důchodový věk stanovený pro muže, dále pokud pečuje o nezaopatřené dítě či je plně invalidní.⁸

Od 1. 1. 2004 se při výpočtu vdovského důchodu vycházelo z 60 % důchodu zemřelé osoby. Procentní výměra vdovského důchodu činila 50 % důchodu zemřelého či důchodu, na který měl v době úmrtí nárok.

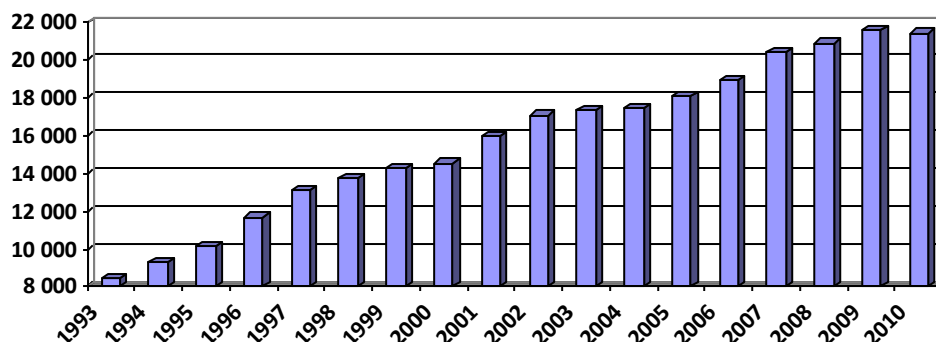
3.1.1 Vdovecké důchody

Nárok má vdovec po manželce, která byla poživitelem starobního nebo invalidního důchodu, nebo která by splnila podmínky nároku na invalidní nebo starobní důchod, nebo zemřela následkem pracovního úrazu.

Podmínky pro uplatnění nároku na vdovecký důchod jsou totožné jako u vdovského důchodu. Rovněž je shodná i procentní výměra a samotný výpočet vdoveckého důchodu.

⁸ Výčet veškerých podmínek, za kterých má vdova nárok na vdovský důchod po uplynutí jednoho roku od smrti manžela, je zahrnut v § 50 odst. 2 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění.

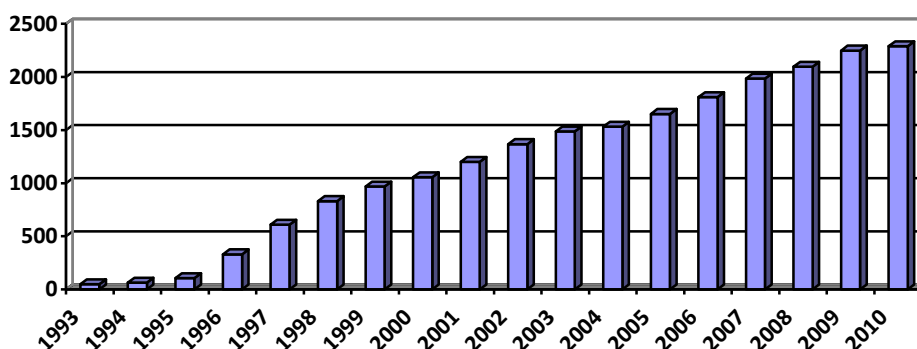
Graf č. 2: Vývoj výdajů na vdovské důchody (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 – vlastní odhad (skutečnost za 1. pololetí roku 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR, vlastní zpracování.

Graf č. 3: Vývoj výdajů na vdovecké důchody (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 – vlastní odhad (skutečnost za 1. pololetí roku 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR, vlastní zpracování.

Zatímco výdaje na vdovské důchody se dnes pohybují v rozmezí 20 – 22 mil. Kč ročně (viz graf č. 2), výdaje na vdovecké důchody jen v rozmezí 2 – 2,5 mil. Kč ročně (viz graf č. 3). Příčinu je možné hledat v počtu příjemců těchto pozůstalostních důchodů. Je pozoruhodné, že vdov je v porovnání s vdovci 5krát více. V roce 1993 připadalo na 100 vdovců 560 vdov, v roce 2008 na 100 vdovců 528 vdov. Nejmarkantnější rozdíl panuje v kategorii vdov starších 75 let, kde výrazně převažují zejména proto, že se ženy dožívají vyššího věku než muži. Navíc průměrné měsíční vdovské důchody jsou vyšší než vdovecké. Tyto skutečnosti se následně musí projevit i ve výši celkových výdajů.

Vdovské důchody představují 6,50 % a vdovecké důchody 0,70 % veškerých dávek vyplácených ze systému důchodového pojištění.

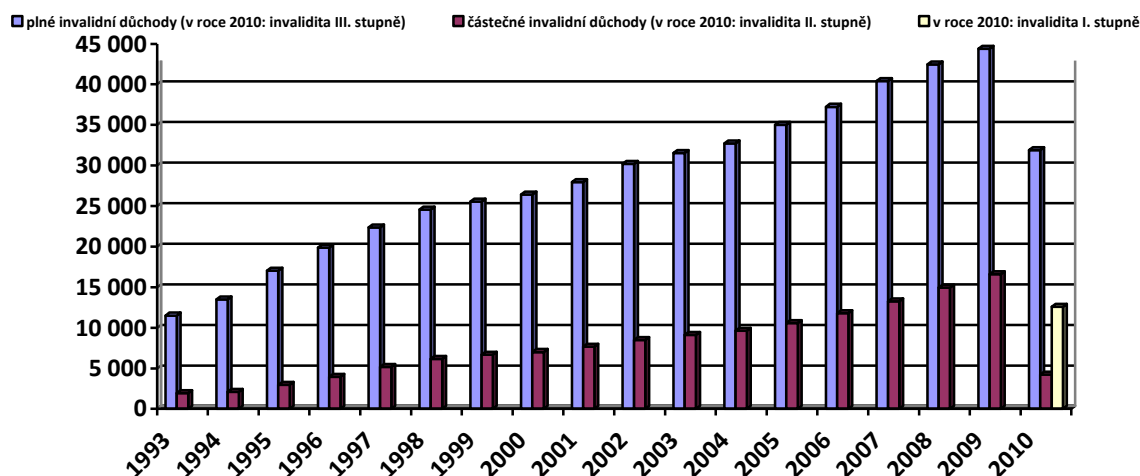
3.1.2 Invalidní důchody

Nárok na invalidní důchod má pojištěnec, který nedosáhl věku 65 let. Může to být osoba, která se stala invalidním a získala potřebnou dobu pojištění, nebo se stala invalidním následkem pracovního úrazu.

Na základě přijatých změn v důchodovém pojištění došlo k 1. 1. 2010 k novému vymezení invalidity. Ustoupilo se od dosavadní plné a částečné invalidity, která nahradila třístupňovou invaliditu. Nově je tak posuzována invalidita prvního, druhého a třetího stupně. Byl zrušen plný a částečný invalidní důchod, který byl nahrazen jedinou dávkou odvislou od stupně invalidity pojištěnce. Stupeň invalidity pojištěnce je posuzován na základě poklesu jeho pracovní schopnosti, způsobeného nepříznivým zdravotním stavem. Pokud jeho pracovní schopnost poklesla nejméně o 35 %, nejvíce však o 49 %, pak se jedná o invaliditu prvního stupně, v případě poklesu v rozmezí o 50 – 69 % se jedná o invaliditu druhého stupně a u poklesu více jak 70 % se jedná o invaliditu třetího stupně.

Výše invalidního důchodu, stejně jako u důchodu starobního, je tvořena ze dvou složek, a to ze základní a procentní výměry. Právě výše základní výměry je důležitým parametrem pro stanovení samotné výše invalidního důchodu. Výše procentní výměry invalidního důchodu za každý celý rok doby pojištění je odvozena od stupně invalidity. Pro stanovení invalidního důchodu u invalidity prvního stupně od roku 2010 činí procentní výměra 0,5 % výpočtového základu měsíčně, u invalidity druhého stupně 0,75 % a u invalidity třetího stupně 1,5 %.

Graf č. 4: Vývoj výdajů na invalidní důchody (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 – vlastní odhad (skutečnost za 1. pololetí roku 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR, vlastní zpracování.

Obdobně jako u jiných důchodů, i u invalidního důchodu docházelo k postupnému navyšování, a to jak u plného, tak i částečného. Rok 2010 nelze pak porovnávat s předchozím vývojem, neboť díky nové klasifikaci invalidního důchodu se od plného a částečného upustilo.

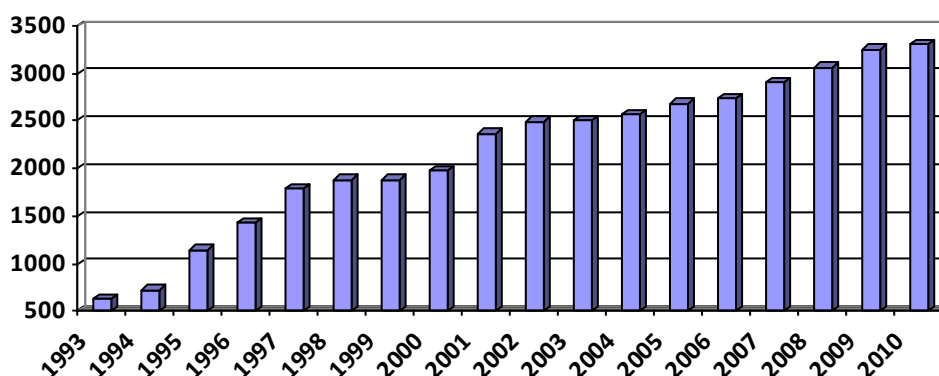
Invalidní důchody představují 18 % veškerých dávek vyplácených ze systému důchodového pojištění.

3.1.3 Sirotčí důchod

Nárok na sirotčí důchod má nezaopatřené dítě, zemře-li rodič (osvojitel dítěte), nebo osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů.

Přiznané sirotčí důchody se od 1. 1. 2004 zvýšili díky vyšší procentní výměře, která od tohoto data činí 40 % výměry starobního nebo plného invalidního důchodu, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti.

Graf č. 5: Vývoj výdajů na sirotčí důchody (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 – vlastní odhad (skutečnost za 1. pololetí roku 2010 x 2)
Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR, vlastní zpracování.

Podobně jako u jiných druhů důchodů, taktéž i u sirotčích důchodů došlo k největšímu meziročnímu nárůstu v prvních letech samostatné existence ČR. V roce 1995 se výdaje na sirotčí důchody meziročně zvýšily oproti roku 1994 o téměř 60 %.

Sirotčí důchody představují 1 % veškerých dávek vyplácených ze systému důchodového pojištění.

3.2 Vývoj výdajů nemocenského pojištění

3.2.1 Nemocenské

Nemocenské náleží zaměstnanci, který je podle zvláštního předpisu uznán dočasně neschopným k výkonu svého dosavadního zaměstnání nebo mu byla nařízena karanténa.

Podpůrčí doba nemocenské se v posledních letech měnila. Do roku 2007 se nemocenská poskytovala od prvního kalendářního dne pracovní neschopnosti do skončení pracovní neschopnosti nebo do uznání invalidity nebo částečné invalidity. Ovšem od roku 2008 pojištěnci nenáležela nemocenská v prvních třech kalendářních dnech pracovní neschopnosti, nýbrž až od čtvrtého kalendářního dne. Na základě rozhodnutí Ústavního soudu musel stát od 1. 9. 2008 povinně také vyplácet tuto dávku za první tři dny pracovní neschopnosti. Takto nemocenské náleželo i při karanténě kratší než 4 dny. Další změna přišla k 1. 1. 2009, kdy povinnost vyplácet náhradu mzdy v prvních 14 dnech pracovní neschopnosti zaměstnance přešlo na zaměstnavatele, přičemž za prvé 3 pracovní dny náhrada mzdy zaměstnanci nepřísluší. Stát v této oblasti tak plní roli až od 15. kalendářního dne, kdy vyplácí nemocenskou z nemocenského pojištění.

Nemocenské se stanoví z denního vyměřovacího základu.⁹ Denní vyměřovací základ je dle jeho výše dále upraven redukcí tak, aby byla zachována určitá solidarita mezi lidmi s nižšími a vyššími příjmy. Tudíž byly od 1. 10. 1999 stanoveny dvě redukční hranice dle výše příjmu, který byl příslušnou procentní sazbou redukován. V první redukční hranici sazbou 90 %, ve druhé 60 %. Od 1. 1. 2009 je rozšířena o další, tedy třetí redukční hranice, ve které je denní vyměřovací základ upraven sazbou 30 %.

Výše nemocenského za kalendářní den činila 69 % denního vyměřovacího základu. Za první tři kalendářní dny pracovní neschopnosti činila však výše nemocenského 50 % denního vyměřovacího základu. Od 1. 4. 2004 došlo ke změně sazby při výpočtu nemocenského v prvních třech dnech. Výše nemocenské se již nevypočítávalo z 50 %, ale z 25 % denního vyměřovacího základu.

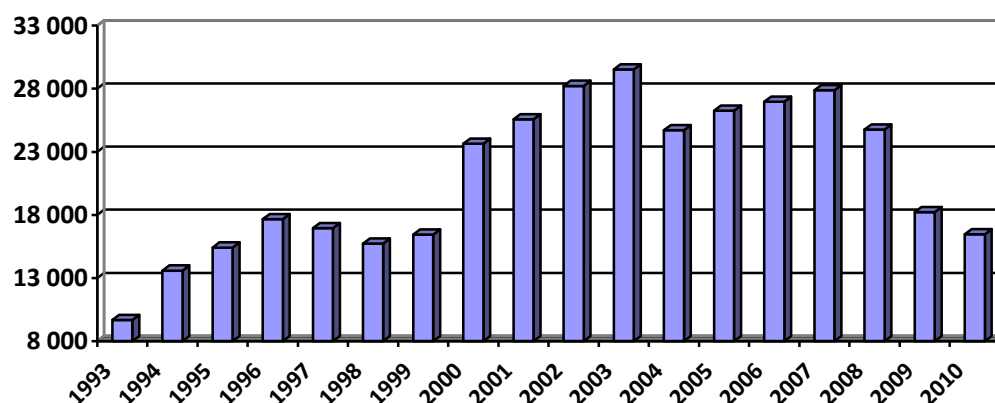
K výraznějším změnám v oblasti nemocenských dávek došlo k 1. 1. 2008, kdy byly upraveny procentní sazby denní výše nemocenského z denního vyměřovacího základu po jeho

⁹ Denní vyměřovací základ se vypočítá jako podíl příjmů, ze kterých se odvádí sociální pojištění za 12 kalendářních měsíců předcházejících před měsícem, ve kterém vzniká na tuto dávku nárok a počtem kalendářních dnů za toto rozhodné období. Do tohoto období se nezahnují kalendářní dny, za které nepřísluší mzda (např. dny pracovní neschopnosti a jiné omluvené dny nepřítomnosti v práci).

redukci. Od 4. do 30. dne dočasné pracovní neschopnosti (karantény) činila sazba 60 %, od 31. dne do 60. dne 66 % a od 61. dne 72 %.

Sazba pro výpočet nemocenského za první tři kalendářní dny pracovní neschopnosti, za které měl povinnost stát také vyplácet tuto dávku na základě rozhodnutí Ústavního soudu s účinností od 1. 9. 2008, činila 25 % z denního vyměřovacího základu. Od 1. 1. 2009 činí výše nemocenského za kalendářní den 60 % denního vyměřovacího základu. Nerozlišuje se tak již více sazeb podle délky pracovní neschopnosti či nařízené karantény.

Graf č. 6: Vývoj výdajů na nemocenské (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 – vlastní odhad (skutečnost za 1. pololetí roku 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR, vlastní zpracování.

Výše vyplácené nemocenské v jednotlivých letech byla ovlivněna zejména počtem kalendářních dnů pracovní neschopnosti. Z tohoto pohledu je možné usoudit, že nejvíce prostaných dnů bylo v roce 2002 a 2003, kdy se tento počet pohyboval kolem 110 mil. kalendářních dnů. Pokles výdajů v roce 2004 oproti roku 2003 byl důsledkem snížení sazby při výpočtu nemocenského v prvních třech dnech pracovní neschopnosti. Další pokles v roce 2008 byl způsoben legislativní úpravou, kdy stát neměl povinnost vyplácet nemocenskou v prvních třech dnech, od roku 2009 má povinnost vyplácet nemocenskou až od 15. kalendářního dne pracovní neschopnosti zaměstnance.

Výdaje na nemocenské představují kolem 70 % veškerých dávek vyplácených ze systému nemocenského pojištění.

3.2.2 Ošetřovné

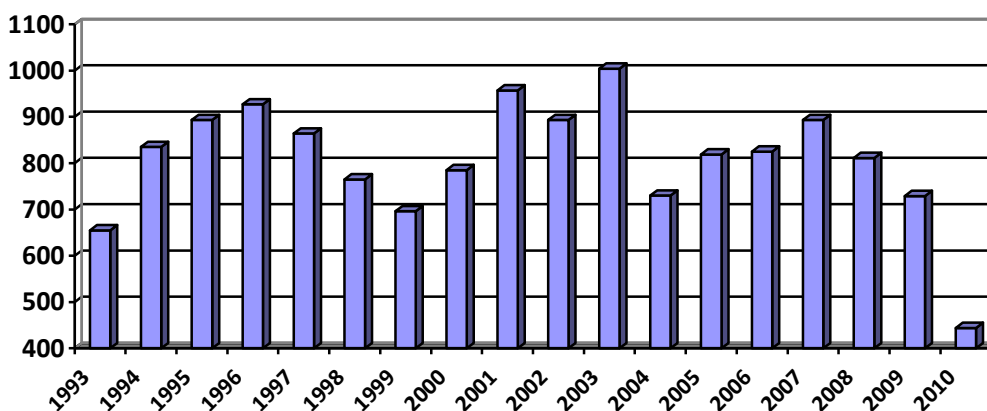
Nový zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, s účinností od 1. 1. 2009 přináší i nové pojmenování pro dřívější podporu při ošetřování člena rodiny. Nově se tato dávka nazývá ošetřovné.

Nárok na ošetřovné má zaměstnanec, který nemůže pracovat, poněvadž musí ošetřovat nemocné dítě mladší než 10 let nebo toto dítě z jiných důvodů stanovených v zákoně¹⁰, popř. ošetřovat jiného nemocného člena rodiny, jestliže jeho zdravotní stav nezbytně vyžaduje ošetřování jinou osobou.

Podpůrčí doba u ošetřovného (dříve podpora při ošetřování člena rodiny) činila u osamělého zaměstnance, který měl v trvalé péči alespoň jedno dítě ve věku do skončení povinné školní docházky, nejvýše prvních 16 kalendářních dnů. K 1. 1. 2009 se podpůrčí doba zkrátila z dřívějších nejvýše prvních 16 kalendářních dnů na současných nejvýše prvních 9 kalendářních dnů.

Podpora při ošetřování člena rodiny se stanoví stejným způsobem jako nemocenské. Výše podpory za kalendářní den činil 69 % denního vyměřovacího základu. Rovněž i v oblasti podpory při ošetřování člena rodiny došlo ke změnám od 1. 1. 2009, kdy výše této podpory z denního vyměřovacího základu po jeho redukcí činí 60 %.

Graf č. 7: Vývoj výdajů na ošetřovné (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 – vlastní odhad (skutečnost za 1. pololetí roku 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR, vlastní zpracování.

Výdaje na ošetřovné se vyvíjely proměnlivě. Proto nelze jednoznačně určit dominantní faktor, který by výrazně zvyšoval či snižoval celkové výdaje v jednotlivých letech. Přijatá

¹⁰ Jiné důvody upravuje § 39 odst. 1 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění.

legislativní opatření se výrazně nepromítla do výše celkových výdajů. Jistý vliv mohl mít počet kalendářních dnů strávených ošetřováním dítěte či jiné osoby. Výrazný pokles v roce 2010 byl zapříčiněn příliš nízkou maximální výší ošetřovného.

Výdaje na ošetřovné představují necelé 3 % veškerých dávek vyplácených ze systému nemocenského pojištění.

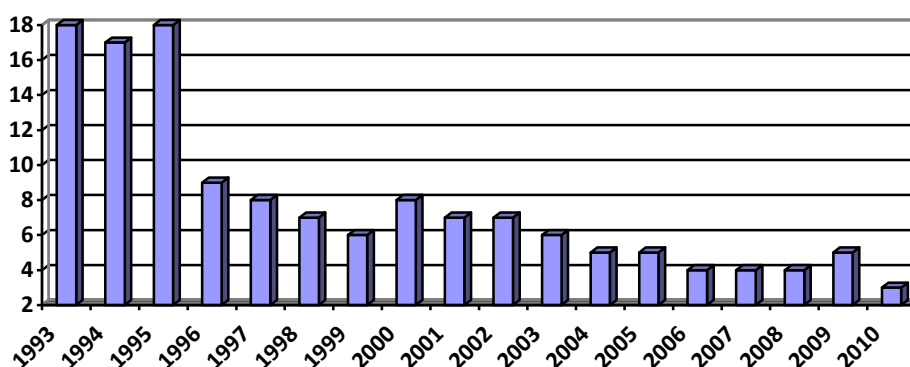
3.2.3 Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství

Nárok na tento příspěvek přísluší zaměstnankyni, která konala práci, jež je těhotným ženám zakázána nebo podle lékařského posudku ohrožuje její těhotenství, byla tudíž převedena na jinou práci, při níž dosahuje bez svého zavinění nižšího započitatelného příjmu než na dosavadní práci. Z tohoto důvodu je vyplácen vyrovnávací příspěvek z prostředků nemocenského pojištění, který má krýt dočasný pokles jejího příjmu.

Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství se poskytoval za kalendářní dny, v nichž trvalo převedení zaměstnankyně na jinou práci, a to v těhotenství nejdéle do nástupu mateřské dovolené a po ukončení mateřské dovolené nejdéle do konce devátého měsíce po porodu.

Vyrovnávací příspěvek se stanoví jako rozdíl denního vyměřovacího základu zaměstnankyně zjištěného ke dni jejího převedení na jinou práci a průměru jejích započitatelných příjmů připadajících na jeden kalendářní den v jednotlivých kalendářních měsících po tomto převedení.

Graf č. 8: Vývoj výdajů na vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 – vlastní odhad (skutečnost za 1. pololetí roku 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR, vlastní zpracování.

Výdaje na vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, jak ukazuje graf č. 8, mají klesající tendenci. Nejvyšší výdaje na tyto dávky byly vypláceny v letech 1993 – 1995.

Příčinou pozdějšího poklesu těchto výdajů je zejména upuštění od převádění těhotných žen na jinou práci a také nízká úhrnná plodnost, která se od roku 1996 pohybovala pod hranicí 1,20.

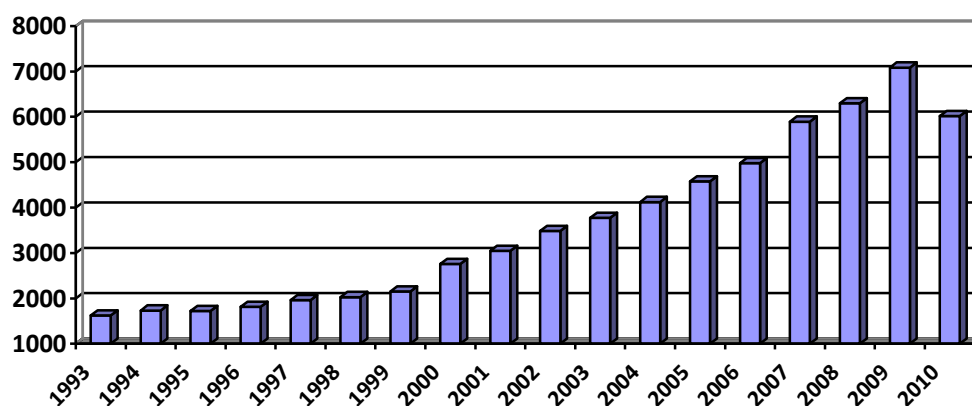
Výdaje na vyrovnávací příspěvky v těhotenství a mateřství představují zanedbatelnou část, jen 0,02 % veškerých dávek vyplácených ze systému nemocenského pojištění.

3.2.4 Peněžitá pomoc v mateřství

Nárok na peněžitou pomoc v mateřství má zaměstnankyně, jestliže byla v posledních dvou letech před porodem účastna alespoň 270 dnů nemocenského pojištění. Peněžitá pomoc v mateřství se poskytuje po dobu 28 týdnů mateřské dovolené, a to od počátku šestého týdne před očekávaným dnem porodu.

Výše peněžitě pomoci v mateřství za kalendářní den činila v roce 1993 67 % z denního vyměřovacího základu, který se zjistil ke dni nástupu na mateřskou dovolenou, v letech 1994 - 2008 69 % denního vyměřovacího základu. V roce 2009 se zvýšila procentní sazba o jeden procentní bod a výše této dávky tak činila 70 % denního vyměřovacího základu. V období od 1. 1. 2010 do 31. 5. 2010 odpovídala dávka výši 60 % denního vyměřovacího základu. Po 1. 6. 2010 došlo opět k navrácení na sazbu odpovídající 70 %.

Graf č. 9: Vývoj výdajů na peněžitou pomoc v mateřství (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 – vlastní odhad (skutečnost za 1. pololetí roku 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR, vlastní zpracování.

Výdaje na peněžitou pomoc v mateřství vykazovaly rostoucí tendenci, vyjma roku 2010 (jedná se pouze o předběžný, nikoli skutečný údaj). Pokles výdajů v roce 2010 byl ovlivněn zejména snížením procentní sazby na 60 %.

Výdaje na peněžitou pomoc v mateřství představují kolem 27 % veškerých dávek vyplácených ze systému nemocenského pojištění.

3.3 Vývoj výdajů na státní sociální podporu

3.3.1 Přídavek na dítě

Před 1. lednem 1996 měl na tuto dávku nárok rodič dítěte z titulu jeho účasti na nemocenském pojištění. Od roku 1997 má na tuto dávku nárok nezaopatřené dítě. Nárok na přídavek na dítě závisel na věku dítěte, na příjmu rodiny a na výši částek životního minima, které se často v jednotlivých letech měnily na základě nařízení vlády. Navíc byl stanoven maximální strop, který vycházel ze součinu částek životního minima rodiny a příslušných koeficientů. Do roku 1998 existovaly přídavky na dítě ve zvýšené a v základní výměře, po roce 1998 navíc ještě ve snížené výměře. Samotné posuzování nároku na příspěvek na dítě bylo složitější a náročnější než v současné době, neboť docházelo k neustálým změnám v koeficientech a v částkách životního minima.

Do 31. 10. 1993 byla výše přídavku po dlouhou dobu neměněna a odvozována podle počtu dětí v rodině. Pro 1 dítě v rodině odpovídala měsíční dávka 200 Kč, pro 2 děti 650 Kč, pro 3 děti 1 210 Kč, pro 4 děti 1 720 Kč, na každé další dítě 350 Kč.

Od 1. 11. 1993 byly výše přídaveků na děti vypočítávány z životního minima¹¹ a stupňovány dle výše věku dítěte. Byly určeny čtyři věkové kategorie, které platily až do roku 2006. Na dítě do 6 let byla vyplácena částka 340 Kč, od 6 – 10 let 380 Kč, od 10 – 15 let 450 Kč a od 15 – 26 let věku dítěte 490 Kč.

Do roku 1998 se vyplácely přídavky na dítě těm oprávněným osobám, jejichž rozhodný příjem rodiny¹² nepřesáhl 2,2násobku životního minima. Od roku 1999 se základní podmínka životního minima mění z koeficientu 2,2 na koeficient 3,0.

V roce 2007 byly přídavky na dítě poskytovány za předpokladu, že rozhodný příjem rodiny nepřesáhl 4násobek jejího životního minima. Nově došlo v tomto roce také k úpravám ve věkové kategorii. Dřívější čtyři věkové kategorie byly zúženy na tři, a to do 6 let, od 6 do 15 let a od 15 do 26 let věku dítěte.

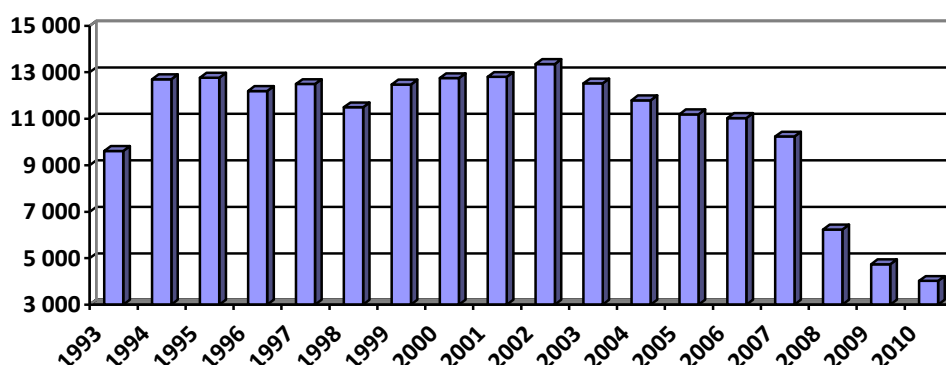
Změny od 1. 1. 2008 souvisejí s přijetím zákona č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů, které se dotýkají všech jednotlivých položek státní sociální podpory. Nárok na přídavek na dítě má dítě do 26 let, které žije v rodině s rozhodným příjmem nižším než je 2,4násobek životního minima rodiny. Výše měsíčního přídavku na dítě se nově odvíjí pouze od věku dítěte a nepřihlíží se již k jednotlivým násobkům životního minima, na jejichž

¹¹ Životní minimum představuje minimální společensky uznávanou hranici peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.

¹² Rozhodným příjmem rodiny se rozumí celkové příjmy rodiny v předchozím kalendářním roce.

základě se stanovovaly příslušné skupiny. Do 6 let věku dítěte činí přídavek na dítě 500 Kč měsíčně, v rozmezí 6 - 15 let je navýšen na 610 Kč měsíčně a dítě ve věku 15 – 26 let má nárok na 700 Kč měsíčně.

Graf č. 10: Vývoj výdajů na přídavky na děti (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 – vlastní odhad (skutečnost za 1. pololetí roku 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR. Interní podklady ČSSZ, vlastní zpracování.

Přestože v oblasti přídavků na děti bylo provedeno mnoho změn, dlouhou dobu se výrazně nepromítly do celkových výdajů. Od roku 2002 docházelo k postupnému snižování spojeného se zpřísněním podmínek pro výplatu této dávky. Zlom ve výši celkových výdajů nastal v roce 2008, kdy došlo k dalšímu zpřísnění podmínek pro její nárok. Další pokles v roce 2009 a 2010 je možné spatřit ve snížení velikosti dětské složky, způsobené nižší mírou porodnosti v předchozích letech.

Výdaje na přídavky na děti představují kolem 12 % veškerých dávek vyplácených ze systému státní sociální podpory.

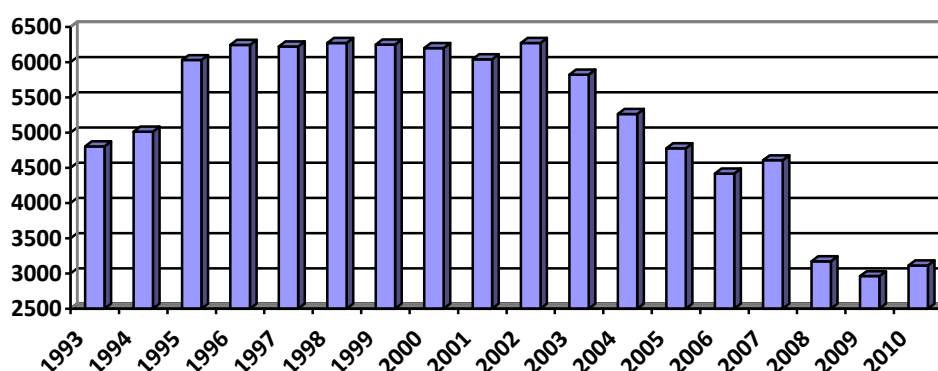
3.3.2 Sociální příplatek

Nárok na sociální příplatek má rodič, který pečuje alespoň o jedno nezaopatřené dítě. Výše této měsíční dávky se odvíjí od částky na osobní potřeby nezaopatřeného dítěte, příp. součtem těchto částek v případě více nezaopatřených dětí v rodině, dále z rozhodného příjmu rodiny, životního minima rodiny a příslušného koeficientu; pomocí vzorce je následně dávka vypočtena. Koeficienty jsou různě odstupňovány dle zdravotního postižení dětí nebo rodičů, či osamělosti rodiče. Sociální příplatek se vyplácel jen za předpokladu, že rozhodný příjem

rodiny¹³ nepřevýšil 1,6násobek jejího životního minima. Dle počtu proměnných při výpočtu této dávky je možné usoudit, že jakákoliv změna jednoho parametru ovlivní celkovou výši sociálního příplatku. Proto je tato dávka státní sociální podpory individuálně posuzována, neboť každá rodina dosahuje jiného rozhodného příjmu.

Od 1. 1. 2008 došlo ke změně při posuzování nároku na sociální příplatek v oblasti rozhodného příjmu rodiny. Nově měl nárok rodič, jestliže rozhodný příjem rodiny nepřevýšil 2,0násobek životního minima rodiny.

Graf č. 11: Vývoj výdajů na sociální příplatky (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 - vlastní odhad (skutečnost za 1.pololetí 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR. Interní podklady ČSSZ, vlastní zpracování.

Výdaje na sociální příplatky byly do jisté míry ovlivněny výší celkového příjmu dané rodiny. Po roce 2002 se tak okruh příjemců v důsledku vyšších celkových příjmů rodin snižoval. Skokové snížení celkových výdajů na tyto dávky v roce 2008 o 31,10 % oproti roku 2007 bylo způsobeno zpřísněním podmínek pro jejich nárok.

Výdaje na sociální příplatky představují kolem 7 % veškerých dávek vyplácených ze systému státní sociální podpory.

3.3.3 Příspěvek na bydlení

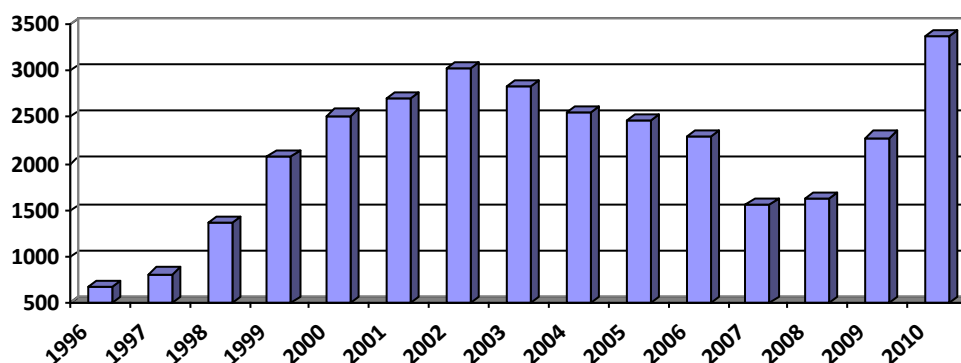
Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu, který je v bytě hlášen k trvalému pobytu. Výše této měsíční dávky se odvíjela od částky životního minima na domácnost, z příjmu rodiny v rozhodném období, životního minima rodiny a příslušného koeficientu, který byl až do roku 2006 stanoven na 1,60. V případě, že rozhodný příjem

¹³ Rozhodným příjmem rodiny se rozumí příjem za kalendářní čtvrtletí.

rodiny byl vyšší než součin životního minima rodiny a koeficientu 1,60, neměla dotyčná osoba na tuto dávku nárok.

Od 1. 1. 2007 došlo k zásadním změnám při výpočtu příspěvku na bydlení. Upustilo se od životního minima rodiny jako hlavního ukazatele při posuzování nároku na tuto dávku. Rovněž se změnil i samotný výpočet, při kterém se vycházelo z nákladů na bydlení v různých lokalitách a ze změn v souvislosti se zrychlenou deregulací nájemného. Do legislativních změn byl promítnut také rozšířený okruh osob, kterým plyne nárok na příspěvek na bydlení. Jedná se o vlastníky družstevních bytů a majitele bytů v osobním vlastnictví. Nárok na tuto dávku připadá v případě, že náklady na bydlení přesahují 30 % příjmů (pro Prahu 35 %) a zároveň jsou nižší než normativní náklady.¹⁴ Normativní náklady rostou s počtem členů v domácnosti a zároveň dle velikosti obce podle počtu obyvatel. Výše poskytovaného příspěvku na bydlení je tak od počátku roku 2007 stanovena jako rozdíl mezi normativními náklady na bydlení a násobkem rozhodného příjmu domácnosti a koeficientu 0,30 (pro Prahu koeficient 0,35).

Graf č. 12: Vývoj výdajů na příspěvky na bydlení (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 - vlastní odhad (skutečnost za 1.pololetí 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR. Interní podklady ČSSZ, vlastní zpracování.

Růst celkových výdajů v prvních 3 letech byl způsoben zejména růstem spotřebitelských cen, v dalších letech ovlivněn rozhodným příjmem rodiny, který v důsledku měnové krize stagnoval. V závislosti na legislativní změně spojené se změnou výpočtu v roce 2007 došlo ke snížení celkových výdajů na tyto dávky. Ovšem od roku 2009 docházelo k opětovnému nárůstu celkových výdajů spojených s růstem cen energií, s deregulací

¹⁴ Normativní náklady jsou stanoveny jako průměrné náklady na bydlení odvíjející se podle velikosti obce a počtu členů domácnosti. Zahrnují jak částky nájemného, tak i ceny služeb a energií.

nájemného a s hospodářskou krizí, díky které reálné mzdy nerostly, zatímco náklady na bydlení se zvyšovaly.

Výdaje na příspěvky na bydlení představují kolem 6 % veškerých dávek vyplácených ze systému státní sociální podpory.

3.3.4 Dávky pěstounské péče

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Nárok má nezletilé dítě svěřené do pěstounské péče. Výše tohoto příspěvku odpovídala za kalendářní měsíc součin částky na osobní potřeby dítěte a koeficientu 1,20, v případě nezaopatřeného dítěte byl koeficient 2,00. K dalšímu navýšování koeficientu docházelo u dlouhodobě nemocného nebo zdravotně postiženého dítěte. Samotná výše této dávky ještě odrážela věk dítěte.

Od 1. 1. 2007 došlo ke změně hodnot koeficientů z předchozích 1,20 na 1,40, u nezaopatřeného dítěte z 2,00 na 2,30. Navýšeny byly i další koeficienty u zdravotně postižených dětí. Výsledná výše tohoto příspěvku se nově vypočetla jako součin životního minima dítěte a navýšeného koeficientu.

Odměna pěstouna

Nárok na odměnu za výkon pěstounské péče má pěstoun, kterému bylo svěřeno dítě do pěstounské péče, a to až do zletilosti dítěte nebo do 26 let, pokud jde o nezaopatřené dítě žijící ve společné domácnosti s pěstounem.

Do 30. 4. 1993 náležela odměna pěstounovi ve výši 400 Kč na každé dítě, od 1. 5. 1993 500 Kč, od 1. 2. 1994 750 Kč. Výše odměny činila za kalendářní měsíc součin částky na osobní potřeby pěstouna a koeficientu 0,50 za každé dítě, které bylo do pěstounské péče svěřeno. Od 1. 4. 2000 činila měsíční odměna pěstouna 1 095 Kč, od 1. 10. 2001 1 160 Kč, od 1. 1. 2005 1 180 Kč, od 1. 1. 2006 1 200 Kč.

Od 1. 1. 2006 došlo k navýšení koeficientu z 0,50 na 1,00. Od 1. 6. 2006 došlo ke skokovému zvýšení odměny pěstouna z tehdejší měsíční částky 1 200 Kč na 2 400 Kč za jedno dítě, což představovalo 100% nárůst. Výrazně se zvýšily i částky v podobě odměny pěstouna, měl-li ve své péči více dětí.

Od 1. 1. 2007 se již nevycházelo při výpočtu z částky na osobní potřeby pěstouna, ale z životního minima jednotlivce. Pro období od 1. 1. 2008 do 31. 12. 2010 činila odměna pěstouna za jedno dítě 3 126 Kč měsíčně.

Příspěvek při převzetí dítěte

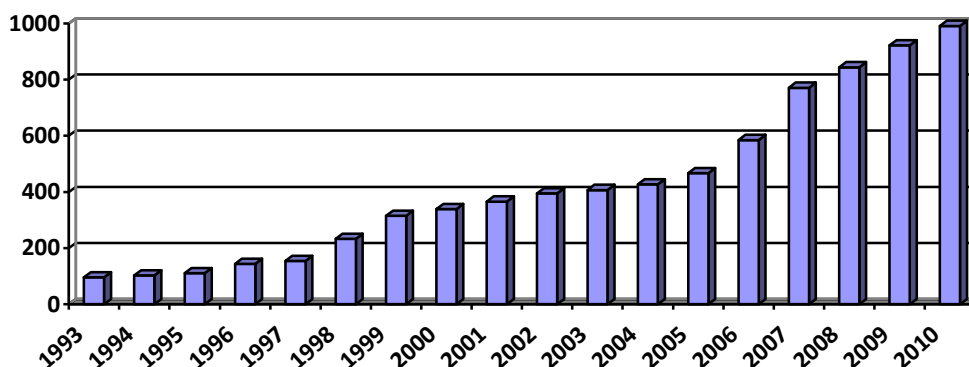
Nárok má pěstoun, který převzal dítě do pěstounské péče, nebo osoba, které bylo dítě před rozhodnutím soudu o svěření dítěte do pěstounské péče svěřeno do péče nahrazující péči rodičů. Výše dávky odpovídala součinu částky na osobní potřeby dítěte a koeficientu 4,00. Zohledňoval se rovněž věk dítěte, stejně jako u přídatku na dítě existovaly čtyři věkové kategorie, které byly později zúženy na tři.

Zásadní změny byly provedeny k 1. 1. 2008. Od tohoto data jsou výše příspěvku stanoveny pevnými částkami dle věku dítěte. Děti nacházejícímu se ve věkové kategorii do 6 let náležel příspěvek ve výši 8 000 Kč, od 6 - 15 let 9 000 Kč, od 15 - 26 let 10 000 Kč.

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla

Nárok má pěstoun, který má v pěstounské péči nejméně čtyři děti. Výše příspěvku na zakoupení motorového vozidla byla stanovena ve výši 70 % pořizovací ceny osobního automobilu, respektive na jeho opravy, nejvýše však 100 000 Kč. V této oblasti nedošlo při výpočtu příspěvku od roku 1993 do roku 2010 k žádným změnám.

Graf č. 13: Vývoj výdajů na dávky pěstounské péče (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 - vlastní odhad (skutečnost za 1.pololetí 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR. Interní podklady ČSSZ, vlastní zpracování.

Největší podíl na celkových dávkách pěstounské péče představují příspěvky na úhradu potřeb dítěte (kolem 51 %), dále výdaje v podobě odměn pěstounům (kolem 48 %). Příspěvky při převzetí dítěte či příspěvky na zakoupení motorového vozidla jsou zanedbatelné (1,50 %, respektive 0,50 %). Z toho důvodu jsou tahounem celkových výdajů na dávky pěstounské péče první dvě zmíněné složky. V roce 2006 díky zvýšení hodnoty koeficientu o 100 %

u odměny pěstouna se celkové výdaje v tomto roce oproti roku 2005 zvýšily o 25,27 %. V roce 2007 taktéž významně vzrostly, o 31,79 % oproti roku 2006. Tento nárůst byl pro změnu ovlivněn zvýšením koeficientů u příspěvků na úhradu potřeb dítěte.

Výdaje na dávky pěstounské péče představují kolem 2 % veškerých dávek vyplácených ze systému státní sociální podpory.

3.3.5 Rodičovský příspěvek

Nárok na rodičovský příspěvek má rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje alespoň o jedno dítě do 4 let věku, nebo do 7 let věku, jde-li o dítě, které je dlouhodobě zdravotně postižené.

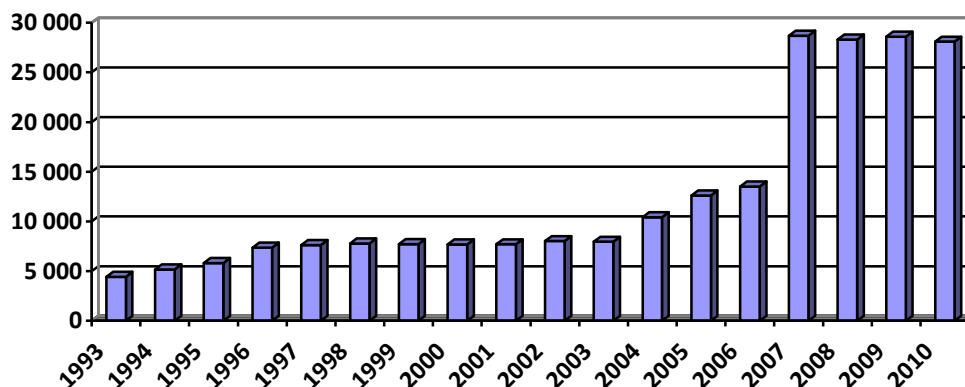
Výše rodičovského příspěvku od roku 1993 do 30. 4. 2004 činila za kalendářní měsíc součin částky na osobní potřeby rodiče a koeficientu 1,1. V tomto období docházelo k postupnému narůstání výše této dávky v závislosti na růstu částky na osobní potřeby rodiče. Do 30. 4. 1993 byla výše měsíčního rodičovského příspěvku stanovena na částku 1 200 Kč, později došlo k postupnému navyšování. V roce 1998 už činil rodičovský příspěvek 2 222 Kč.

K výraznější změně došlo k 1. 5. 2004, kdy se již při výpočtu rodičovského příspěvku nevycházelo z koeficientu 1,1, ale nově byl navýšen na hodnotu 1,54. V této souvislosti došlo k výraznému nárůstu zmíněné dávky. Po tomto datu až do konce roku 2004 činila tato dávka 3 573 Kč, což byl oproti roku 2003 nárůst o 40 %. Pokud bylo rodičem nezaopatřené dítě starší 15 let, náleželo mu 3 773 Kč.

Ke skokovému navýšení rodičovského příspěvku oproti předchozímu roku 2006 došlo k 1. 1. 2007 na 7 582 Kč, což v porovnání s rokem 2006 představovalo více než 100% nárůst. Podstatnou změnou byl zejména výpočet, kdy se již nevycházelo ze součinu částky na osobní potřeby rodiče a příslušného koeficientu, ale rodičovský příspěvek odpovídal 40 % průměrné měsíční mzdy v nepodnikatelské sféře za kalendářní rok, který o 2 roky předchází kalendářnímu roku, ve kterém se rodičovský příspěvek poskytuje.

Od 1. 1. 2008 dochází k zásadním změnám při výpočtu rodičovského příspěvku, který je složitější. Na základě příslušných podmínek, které rodič splňuje, je tato dávka členěna do třech výší podle doby jeho pobírání, tj. 11 400 Kč měsíčně, jedná-li se o rodičovský příspěvek ve zvýšené výměře, 7 600 Kč v základní výměře a 3 800 Kč ve snížené výměře. Nově je možno si zvolit rychlost čerpání rodičovského příspěvku, a to buď po dobu dvou, tří nebo čtyř let.

Graf č. 14: Vývoj výdajů na rodičovské příspěvky (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 - vlastní odhad (skutečnost za 1.pololetí 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR. Interní podklady ČSSZ, vlastní zpracování.

Skokové zvýšení celkových výdajů na rodičovské příspěvky v roce 2007 bylo způsobeno zvýšením této dávky o 100 % oproti roku 2006. Přestože v roce 2008 došlo ke změně výpočtu této dávky, neměla tato skutečnost vliv na celkové výdaje.

Výdaje na rodičovské příspěvky představují téměř 70 % veškerých dávek vyplácených ze systému státní sociální podpory.

3.3.6 Porodné

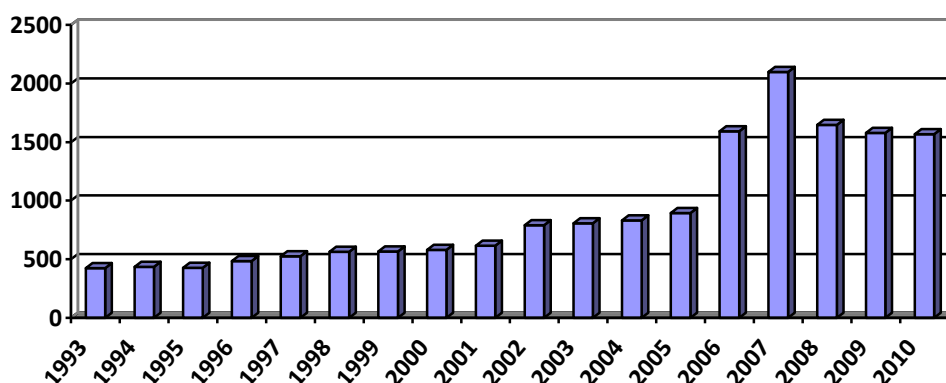
Při výpočtu porodného se vycházelo z částky životního minima osobní potřeby dítěte do 6 let věku. Tato částka se následně násobila koeficientem, jehož hodnota se stupňovala v závislosti na počtu narozených dětí.

Pro ilustraci činilo v období od 1. 4. 2000 do 30. 9. 2001 porodné při porodu jednoho dítěte 6 400 Kč, u dvojčat 16 000 Kč, trojčat 43 200 Kč. Od 1. 1. 2005 do 31. 12. 2006 opět došlo k navýšení výše porodného. Porodné na 1 dítě odpovídalo částce 8 600 Kč, na 2 děti 20 640 Kč, na 3 děti 51 600 Kč, na 4 děti 68 800 Kč, na 5 dětí 86 500 Kč.

Těsně před volbami konanými v červu 2006 schválila Poslanecká sněmovna ČR navýšení porodného od 1. 1. 2007. Takto přijatou změnu zákona je možné považovat za předvolební populismus ze strany tehdejší vládní strany a neúčelným rozhazováním veřejných zdrojů. Proto v roce 2007 výše porodného představovala částku 17 760 Kč na každé narozené dítě, což je oproti předchozímu roku více než dvojnásobný nárůst. V případě narození dvojčat příslušela matce částka 53 120 Kč, u trojčat 79 680 Kč.

Od začátku roku 2008 do konce roku 2010 byla výše porodného stanovena pevnou částkou ve výši 13 000 Kč na každé narozené dítě. Nárok na tuto dávku má žena, která dítě porodila. Pokud porodila matka dvojčata, nárok v podobě porodného se oproti roku 2007 výrazně snížil, a to na částku 26 000 Kč, u trojčat 39 000 Kč, u čtyřčat 52 000 Kč a paterčat 65 000 Kč. V případě úmrtí matky má nárok na porodné otec dítěte.

Graf č. 15: Vývoj výdajů na porodné (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 - vlastní odhad (skutečnost za 1.pololetí 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR. Interní podklady ČSSZ, vlastní zpracování.

Rok 2007 se odlišuje od ostatních let skokovým navýšením výdajů na porodné. Příčinu je možné hledat v legislativní změně, která porodné výrazně zvýšila. Dalším faktorem, který vedl ke zvýšení výdajů v posledních 5 letech, bylo zvýšení úhrnné plodnosti¹⁵ (v tomto období 1,35 – 1,50) oproti období 1996 – 2003 (úhrnná plodnost pod hranicí 1,20).

Výdaje na porodné představují kolem 4 % veškerých dávek vyplácených ze systému státní sociální podpory.

3.3.7 Pohřebné

Výše pohřebného je stanovena pevnou částkou a vyplácena jednorázově. Do 30. 9. 1994 činilo pohřebné 1 000 Kč, v období od 1. 10. 1994 činila výše pohřebného 3 000 Kč. Smyslem této částky nebylo pokrytí veškerých nákladů spojených s vypravením pohřbu, tato dávka měla charakter příspěvku na uhrazení těchto nákladů.

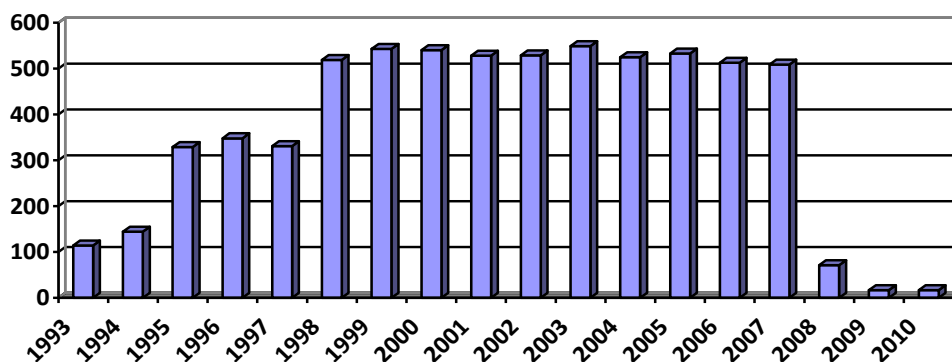
Od 1. 1. 1998 bylo pohřebné navýšeno oproti tehdejší 3 000 Kč na částku 5 000 Kč. Tato výše pohřebného nebyla v dalších několika letech měněna a byla vyplácena osobě, která

¹⁵ Úhrnná plodnost vyjadřuje počet živě narozených dětí připadajících na 1 ženu.

vypravila pohřeb osobě, která měla ke dni smrti trvalý pobyt na území ČR nebo byl-li pohřeb vypraven v ČR, a to až do roku 2007.

Od 1. 1. 2008 je výše pohřebného zachováno ve výši 5 000 Kč, výrazně se však mění okruh oprávněných osob, které mají nárok na tuto dávku. Dávka náleží nově jen ve dvou případech. Nárok má osoba, která vypravila pohřeb nezletilému dítěti, tím je myšleno dítěti do 15 let věku nebo studentovi do 26 let věku. V druhém případě je pohřebné vypláceno osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte. Navíc musí být splněna podmínka, že zemřelá osoba měla ke dni úmrtí trvalý pobyt na území ČR.

Graf č. 16: Vývoj výdajů na pohřebné (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 - vlastní odhad (skutečnost za 1.pololetí 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR. Interní podklady ČSSZ, vlastní úprava.

Významný faktor, který ovlivňuje výši výdajů na pohřebné, je bezpochyby počet zemřelých. Tento ukazatel se v prvních letech samostatné ČR se postupně snižoval, ovšem z dlouhodobého hlediska nedocházelo k výrazným změnám v počtu zemřelých, což je patrné i z grafu č. 18, kdy výše celkových výdajů v letech 1998 – 2007 stagnovala. Skokové tendence ve výši celkových výdajů byly důsledkem zvýšení výše pohřebného, respektive od roku 2008 snížení okruhu příjemců této dávky.

Výdaje na pohřebné představují jen 0,04 % veškerých dávek vyplácených ze systému státní sociální podpory.

3.4 Vývoj vyplácených dávek v rámci podpory v nezaměstnanosti

Podpora v nezaměstnanosti představuje hmotné zabezpečení uchazečů o zaměstnání. Při výpočtu podpory v nezaměstnanosti se vychází z průměrného čistého měsíčního výdělku

z posledního zaměstnání, dále se zohledňuje věk uchazeče o zaměstnání, na základě kterého se určí délka podpůrčí doby pro poskytování podpory v nezaměstnanosti.

Vyplácené dávky v jednotlivých letech byly ovlivněny zejména mírou nezaměstnanosti, růstem mezd, zvýšením maximální výše podpory, věkovou strukturou nezaměstnaných a také legislativními změnami příslušného zákona o zaměstnanosti.

V období let 1993 až 1997 činila podpora v nezaměstnanosti 60 % průměrného čistého výdělku za prvé tři měsíce, zbývající tři měsíce 50 %, při rekvalifikaci činila 70 % po celou dobu rekvalifikace.

V období let 1998 – 2003 došlo oproti předchozímu období k zachování délky pobírání podpory v nezaměstnanosti, tedy šest měsíců, ale výše podpory se snížila. V prvních třech měsících 50 %, v dalších třech měsících 40 % průměrného čistého výdělku, při rekvalifikaci 60 %.

V období let 2004 - 2008 představovala podpora v nezaměstnanosti v prvních třech měsících částku odpovídající 50 % průměrného čistého výdělku, po zbytek podpůrčí doby 45 %, při rekvalifikaci 60 %. Nově se podpůrčí doba stanovila v závislosti na věku nezaměstnaného. Uchazeči do 50 let věku byli hmotně podporováni po dobu šesti měsíců, uchazeči ve věkovém rozmezí od 50 do 55 let po dobu devíti měsíců a uchazeči starší 55 let po dobu dvanácti měsíců. Nárok na podporu v nezaměstnanosti měli uchazeči o zaměstnání, kteří mj. splňovali podmínku, že v posledních třech letech pracovali alespoň dvanáct měsíců. Strop pro výplatu maximální možné výše měsíční podpory v nezaměstnanosti byl stanoven na 12 250 Kč.

Nejviditelnější změny byly provedeny v posledních letech, zejména v roce 2009 v souvislosti s příchodem hospodářské krize. Od 1. 1. 2009 se zvýšila podpora v nezaměstnanosti v prvních dvou měsících, tzn., že odpovídala 65 % průměrného čistého výdělku, v dalších dvou letech 50 % a po zbývajících podpůrčí dobu 45 %. Zároveň se však zkrátila délka podpůrčí doby o 1 měsíc, tzn., že u uchazečů do 50 let věku z šesti měsíců na pět měsíců, u uchazečů mezi 50 – 55 let z devíti na osm měsíců a u uchazečů starších 55 let z dvanácti na jedenáct měsíců. Strop byl zvýšen na částku 13 307 Kč.

Pro období od 1. 11. 2009 do 31. 12. 2010 bylo v rámci protikrizových opatření schváleno zvýšení a prodloužení podpory v nezaměstnanosti. Zvyšuje se procentní sazba pro první dva měsíce z 65 % na 80 % průměrného čistého výdělku, od třetího měsíce jednotná sazba 55 %. Délka podpůrčí doby se prodloužila ve všech věkových kategoriích o měsíc, tak jak tomu bylo před novelizací k 1. 1. 2009. Uvedené změny v souvislosti s hospodářskou krizí se však vztahovaly jen na uchazeče o zaměstnání, kteří za poslední tři roky pracovali alespoň

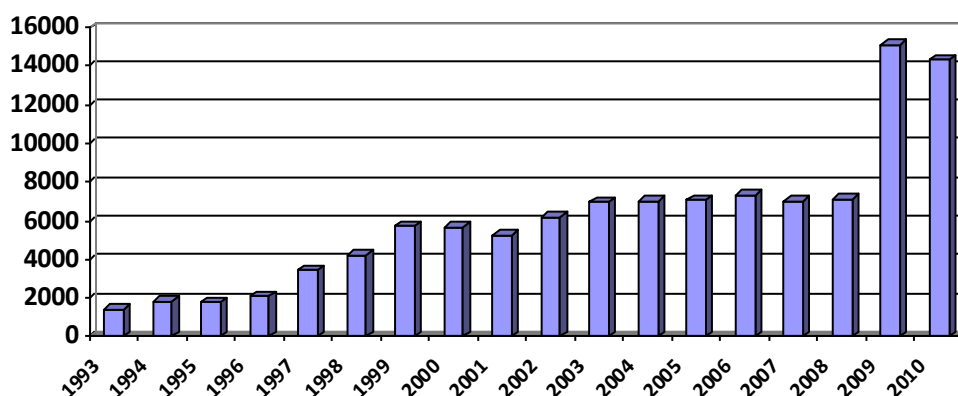
dvacet čtyři měsíců. Uchazečům, kteří tuto podmínku nesplňovali, byly podpory v nezaměstnanosti vypláceny na základě legislativních změn přijatých k 1. 1. 2009.

Tabulka č. 1: Míra registrované nezaměstnanosti v letech 1993-2010 (v %)

1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
2,95	3,30	2,99	3,08	4,28	6,04	8,54	9,02	8,54	9,15	9,03	9,19	8,96	8,13	6,62	5,44	7,98	9,01

Zdroj: Hlavní makroekonomické ukazatele ČR. ČSÚ.

Graf č. 17: Vývoj vyplácených podpor v nezaměstnanosti (v mil. Kč)



Pozn.: Rok 2010 - vlastní odhad (skutečnost za 1.pololetí 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR, vlastní zpracování.

Z grafu č. 17 je patrné, že významný vliv na celkovou výši vyplácených podpor v nezaměstnanosti měly fáze hospodářského cyklu, kterými česká ekonomika prošla, konkrétně období recese. Ať už to byla měnová krize v roce 1997 či hospodářská krize v roce 1999, které se s určitým časovým zpožděním projevovaly i v růstu míry nezaměstnanosti a následně ve výši celkových vyplácených podpor. V období let 1999 – 2008, přestože docházelo ke změnám ve výši procentní míry ve vztahu k čistému výdělků a ke změnám délky podpůrní doby, se v celkových výdajích v podobě podpor v nezaměstnanosti tyto skutečnosti výrazně nepromítly. Pozoruhodný je zejména rok 2009, ve kterém výdaje na podpory v nezaměstnanosti oproti předchozímu roku 2008 vzrostly o celých 112 % díky zvýšení a prodloužení této podpory. Na růst těchto výdajů měl vliv i počet starších osob evidovaných na úřadu práce, kteří tak díky vyššímu věku mají nárok na vyšší a zároveň déle poskytovanou podporu oproti uchazečům mladšího věku.

3.5 Komparace dávek ze systému sociálního zabezpečení

Systém sociálního zabezpečení představuje významnou oblast, na kterou jsou vynakládány velké finanční prostředky. Pro přiblížení velikosti tohoto systému je možné použít ukazatel podílu výdajů na SZ k HDP nebo podíl výdajů jednotlivých složek SZ k celkovým výdajům na SZ.

3.5.1 Ukazatel podílu výdajů na SZ k nominálnímu HDP

Tento ukazatel představuje část vyprodukovaného nominálního HDP, která se díky přerozdělovacím procesům použije na úhradu dávek ze systému sociálního zabezpečení. Tento systém SZ v sobě zahrnuje systém dávek důchodového pojištění, nemocenského pojištění, sociální péče a sociálních služeb, systém státní sociální podpory, státní politiky zaměstnanosti a v neposlední řadě také náklady na správu celého systému.

Podíl výdajů na SZ k HDP se v dlouhodobém měřítku pohybuje v rozmezí 12 – 13 %. Největší podíl v rámci konkrétních složek SZ odpovídá systému dávek důchodového pojištění. Zatímco v roce 1993 činil jeho podíl 7,28 % HDP, v roce 2009 dosahoval již podílu 9,15 % HDP. Nárůst podílu v dlouhodobém měřítku vykazuje také systém státní politiky zaměstnanosti (rok 1993: 0,21 % HDP, rok 2009: 0,64 % HDP), obdobně rostla i váha systému dávek sociální péče a sociálních služeb (rok 1993: 0,83 % HDP, rok 2009: 0,97 %). Opačná situace byla zaznamenána u systému dávek nemocenského pojištění a systému státní sociální podpory, kde došlo k poklesu jejich podílu k HDP. U nemocenského pojištění se podíl 1,17 % HDP v roce 1993 snížil na 0,72 % v roce 2009 a u státní sociální podpory z 1,43 % HDP v roce 1993 na hodnotu 1,13 % HDP. Náklady na správu se příliš neměnily a vykazovaly podíl 0,33 % HDP.

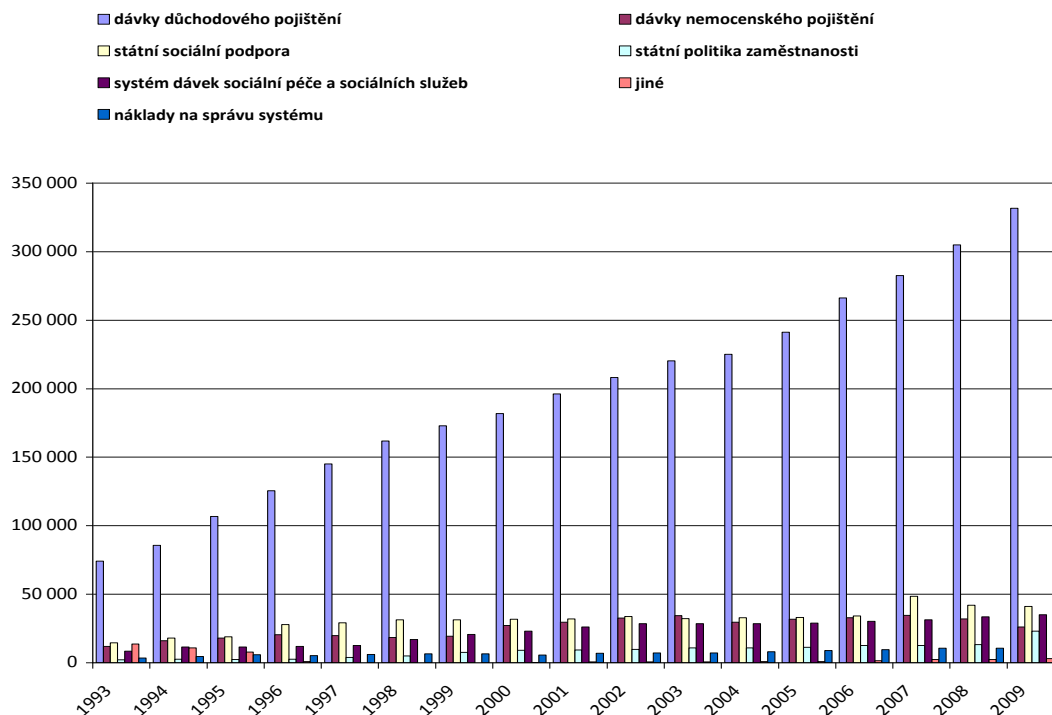
3.5.2 Ukazatel podílu výdajů jednotlivých složek SZ k celkovým výdajům na SZ

Prostřednictvím tohoto ukazatele je možné vyjádřit procentuální zastoupení jednotlivých složek systému SZ k celému systému z pohledu celkových výdajů.

Podobně jako v předchozím ukazateli měl v roce 2009 největší váhu na celkových výdajích na SZ systém dávek důchodového pojištění (70,34 %), dále pak státní sociální podpora (8,71 %), systém dávek sociální péče a sociálních služeb (7,45 %), systém dávek nemocenského pojištění (5,52 %), státní politika zaměstnanosti (4,91 %) a náklady na správu systému (2,42 %).

Přijatá legislativní opatření od roku 2007 výrazně snížily váhu zejména systému dávek nemocenského pojištění a také systému státní sociální podpory z hlediska obou výše zmíněných ukazatelů.

Graf č. 18: Komparace dávek ze systému sociálního zabezpečení v letech 1993-2009 (v mil. Kč)



Zdroj: Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů ČR 1990-2009. VÚPSV, vlastní zpracování.

3.6 Dílčí shrnutí

Oblast sociálního zabezpečení se vyznačuje častými změnami, ať už ve výši jednotlivých vyplácených dávek, tak i okruhu osob, které mají na tuto dávku nárok.

Systém dávek důchodového pojištění představuje oblast, ve které není příliš mnoho prostoru pro zásahy ze strany státních institucí, neboť snížení důchodů by se zcela jistě projevilo ve zhoršení životní úrovně obyvatelstva, zejména důchodců. Výdaje v tomto systému proto rostou pozvolným tempem a nedochází tak ke skokovým výkyvům.

Systém dávek nemocenského pojištění je v posledních několika letech charakteristický kolísavým vývojem z pohledu jednotlivých výdajů. U výdajů na nemocenské a ošetrovné působí několik činitelů, které nelze dopředu přesně odhadnout. Výdaje na vyrovnávací

příspěvek v těhotenství a mateřství zaznamenaly klesající tendenci, výdaje na peněžitou pomoc v mateřství naopak rostoucí tendenci.

Systém dávek státní sociální podpory je chápán jako systém, který dává velký prostor vládě k realizaci své politiky. Na rozdíl od levicových vlád se obecně pravicové vlády snaží o snižování váhy přebujelého sociálního systému. Tato ideologie se následně promítá i do celkových výdajů k těmto účelům určených. Výrazné snížení výdajů lze zaznamenat u přídavků na děti, sociálních příplatků a pohřebního, což bylo spojeno s legislativním opatřením v roce 2007. Kolísavý trend vykazovaly výdaje v podobě příspěvků na bydlení. Výdaje na dávky péstounské péče rostly ve sledovaném období pozvolným tempem. V roce 2007 skokově vzrostly výdaje na rodičovské příspěvky. Výdaje na porodné mírně vzrostly, obzvláště v letech 2006-2007 byly vysoké.

Výdaje na podporu v nezaměstnanosti, která se řadí mezi systém pojištění v nezaměstnanosti, byly v jednotlivých letech ovlivněny především mírou nezaměstnanosti. Výdaje v podobě vyplácených podpor v nezaměstnanosti dramaticky vzrostly v posledních dvou letech. Dominantním faktorem zde byla hospodářská krize.

4 PROBLÉMY A TRENDY V OBLASTI SOCIÁLNÍCH VÝDAJŮ

4.1 Problém financování sociální oblasti

V současné době je stále v České republice uplatňován systém průběžného financování důchodového pojištění. Nezbytně nutnou podmínkou správného fungování tohoto systému je, aby byla dosažena rovnováha mezi příjmovou a výdajovou stranou ve státním rozpočtu. Pokud by k tomu tak docházelo, nemusely by neustále být přijímány různé legislativní změny. Ovšem v podmínkách tržního mechanismu, kde dochází ke změně mnoha ukazatelů, je zapotřebí různé vlivy zohlednit. Jedná se především o změnu věkové struktury obyvatelstva ČR, míru inflace při valorizaci důchodů, počet zaměstnaných osob. Rovněž je nutné přihlídnout i ke zvyšující se kvalitě zdravotní péče, rozmachu technologického pokroku, lepší výživě obyvatelstva, což má v konečném důsledku dopad na rostoucí střední délku života.

Zároveň nelze zatěžovat zaměstnance a zaměstnavatele zvyšováním sazeb na pojistném na sociální zabezpečení a státní politiku zaměstnanosti, čímž by se mohlo dosáhnout zvýšení celkových příjmů. Toto navýšení sazeb představuje další daňové břemeno jak pro samotné zaměstnance, tak zaměstnavatele. Je proto zapotřebí hledat jiné systémové změny, které výrazně povedou ke snížení rozdílů mezi celkovými příjmy a výdaji vynaloženými na pokrytí sociálních výdajů. Možnou cestou jsou právě strukturální reformy, které mohou odvrátit nežádoucí trend.

Příjmy státního rozpočtu v podobě pojistného na sociální pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

Povinné pojistné na sociální pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti představuje největší část příjmů státního rozpočtu. Výše těchto odvodů je stanovena procentní sazbou z vyměřovacího základu. Zejména procentní sazby a velikost vyměřovacího základu zde sehrávají velkou roli, neboť jejich změny se výrazně promítají do celkových příjmů státu v podobě tohoto pojistného.

Podíl tohoto pojistného na celkových příjmech státního rozpočtu v roce 2009 činil 35,7 % a z dlouhodobého pohledu dochází k mírnému poklesu váhy příjmů pojistného na celkových příjmech státu.

Tabulka č. 1: Výše sazeb pojistného na sociální pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

Rok	Sazba pojistného na důchodové pojištění (v %)		Sazba pojistného na nemocenské pojištění (v %)		Sazba příspěvku na státní politiku zaměstnanosti (v %)		Celkem (v %)
1993	Zaměstnavatel:	20,4	Zaměstnavatel:	3,6	Zaměstnavatel:	3,0	36,0
	Zaměstnanec:	6,8	Zaměstnanec:	1,2	Zaměstnanec:	1,0	
	Celkem:	27,2	Celkem:	4,8	Celkem:	4,0	
1994-1995	Zaměstnavatel:	20,4	Zaměstnavatel:	3,6	Zaměstnavatel:	2,25	35,0
	Zaměstnanec:	6,8	Zaměstnanec:	1,2	Zaměstnanec:	0,75	
	Celkem:	27,2	Celkem:	4,8	Celkem:	3,0	
1996-2003	Zaměstnavatel:	19,5	Zaměstnavatel:	3,3	Zaměstnavatel:	3,2	34,0
	Zaměstnanec:	6,5	Zaměstnanec:	1,1	Zaměstnanec:	0,4	
	Celkem:	26,0	Celkem:	4,4	Celkem:	3,6	
2004-2008	Zaměstnavatel:	21,5	Zaměstnavatel:	3,3	Zaměstnavatel:	1,2	34,0
	Zaměstnanec:	6,5	Zaměstnanec:	1,1	Zaměstnanec:	0,4	
	Celkem:	28,0	Celkem:	4,4	Celkem:	1,6	
2009-2010	Zaměstnavatel:	21,5	Zaměstnavatel:	2,3	Zaměstnavatel:	1,2	31,5
	Zaměstnanec:	6,5	Zaměstnanec:	0,0	Zaměstnanec:	0,0	
	Celkem:	28,0	Celkem:	2,3	Celkem:	1,2	

Pozn.: U zaměstnavatelů je vyměřovacím základem objem hrubých mezd. U zaměstnanců je vyměřovacím základem jeho hrubá mzda. U OSVČ se sazby pojistného na důchodové pojištění a sazby příspěvku na státní politiku zaměstnanosti vyvíjely totožně se sazbami odpovídajícími součtu sazeb u zaměstnavatele a zaměstnance na toto pojištění. Sazby pojistného na nemocenské pojištění u OSVČ odpovídaly rovněž součtu sazeb u zaměstnavatele a zaměstnance vyjma let 2009 a 2010, kdy platila sazba 1,4 %. Placení pojistného na nemocenské pojištění je u OSVČ dobrovolné.

Zdroj: Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů ČR 1990-2009. VÚPSV, vlastní zpracování.

Jak je možno vidět z tabulky č. 1., dochází od roku 1993 k postupnému snižování zátěže poplatníků tohoto pojistného, kterými jsou zaměstnavatelé a zaměstnanci, rovněž i OSVČ. Od roku 2009 přispívá zaměstnanec pouze na důchodové pojištění v rámci sociálního pojištění.

Výše příjmů do SR ve formě povinného pojistného je mimo jiné závislá na počtu plátců, kteří odvádějí toto pojistné České správě sociálního zabezpečení, a v neposlední řadě také na úspěšnosti výběru pojistného. ČSSZ se pojistné na sociální zabezpečení daří v dlouhodobém měřítku úspěšně vybírat, v minulém roce činila úspěšnost výběru 99,84 %.

Výdaje na sociální zabezpečení

V kapitole Analýza sociálních výdajů v letech 1993-2010 byly u jednotlivých dávek zohledněny a vysvětleny podstatné změny, které měly vliv na celkovou výši vyplacených

dávek. V návaznosti na státní rozpočet je sociální zabezpečení jednou z mnoha oblastí, která je financována z veřejných zdrojů.

Podíl součtu vyplacených dávek důchodového pojištění, nemocenského pojištění a státní sociální podpory k celkovým výdajům SR činil v roce 2009 34,2 %. Za posledních deset let se tento podíl snížil o 3-4 p. b., zejména provedenými změnami v oblasti státní sociální podpory.

Tabulka č. 2: Příjmy a výdaje důchodového pojištění 2004-2010 (v mld. Kč)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Příjmy z pojistného na důchodové pojištění	235,8	250,1	268,4	295,9	310,9	301,1	308,5
Výdaje na dávky důchodového pojištění	226,9	243,6	261,5	282,9	305,5	331,7	339,9
Rozdíl mezi příjmy a výdaji	8,9	6,5	6,9	13	5,4	-30,6	-31,4

Zdroj: Systém sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR, vlastní zpracování.

Účet důchodového pojištění, kam plynou příjmy v podobě pojistného na důchodové pojištění, a ze kterého jsou rovněž vynakládány výdaje na dávky důchodového pojištění, vykazoval v období let 2004-2008 přebytky. Přestože se v tomto sledovaném období let 2004-2010 povinná sazba pojistného na důchodové pojištění neměnila, účet důchodového pojištění vykazoval v roce 2009 a 2010 schodky přes 30 mld. Kč. Do této oblasti se výrazně promítla hospodářská krize, díky které mzdy stagnovaly či dokonce v některých odvětvích klesaly, snižoval se tak vyměřovací základ pro výpočet pojistného, zároveň se zvyšovala míra nezaměstnanosti, tudíž klesal i počet plátců tohoto pojistného.

Hospodářská krize a s ní spojené důsledky jasně ukázaly, jak je oblast důchodového pojištění velmi citlivá na tyto změny. Z tabulky taktéž vyplývá, že česká ekonomika v době konjunktury, kdy vykazovala vysoká tempa růstu reálného produktu (v roce 2004 reálný růst 4,5 %, v letech 2005-2007 přes 6 %), se na účtu důchodového pojištění nevytvářely přílišné přebytky, které by případně mohly v obdobích recese krýt vzniklé deficity. Navíc před rokem 2004 byly na tomto účtu vykázány vysoké schodky, které se už tehdy dostaly do záporných dvojciferných hodnot. Pro ilustraci je možné zmínit bilanci účtu důchodového pojištění z let 1999-2003, která dosahovala schodku blížícího se 20 mld. Kč. Na základě zjištěných dat je proto možné usoudit, že zde skutečně působí jiný, popř. jiné významné faktory, které je potřeba zohlednit a vysvětlit, než pouze cyklický vývoj ekonomiky.

Tabulka č. 3: Příjmy a výdaje nemocenského pojištění 2004-2010 (v mld. Kč)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Příjmy z pojistného na nemocenské pojištění	35,7	37,7	40,5	44,4	46,7	23,4	24,1
Výdaje na dávky nemocenského pojištění	29,6	31,7	32,8	34,7	31,9	26,0	22,9
Rozdíl mezi příjmy a výdaji	6,1	6,0	7,7	9,7	14,8	-2,6	1,2

Zdroj: Systém sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR, vlastní zpracování.

Účet nemocenského pojištění, kam plynou příjmy v podobě pojistného na nemocenské pojištění, a ze kterého jsou rovněž vynakládány výdaje na dávky nemocenského pojištění, vykazuje v dlouhodobém horizontu vysokou stabilitu a schopnost vytváření přebytků. Od roku 1993 do roku 2010 došlo pouze v roce 2002, 2003 a 2009 ke vzniklým deficitům.

Přestože se přebytky jak na účtu nemocenského pojištění, tak i na účtu důchodového pojištění v letech 2004-2008 pohybovaly v rozmezí 5-15 mld. Kč, přebytky na účtu nemocenského pojištění měly podstatně vyšší váhu vzhledem k příjmům z tohoto pojistného. Změny v oblasti nemocenského pojištění, které byly provedeny v roce 2009, vedly v konečném důsledku ke snížení velikosti příjmů i výdajů. Příjmy skokově poklesly o 50 % z důvodu poklesu součtu sazeb pojistného na nemocenské pojištění u zaměstnance a zaměstnavatele z původních 4,4 % v roce 2008 na 2,3 % v roce 2009. U výdajů nebyl pokles tak markantní jako u příjmů. Pokles výdajů byl způsoben zejména legislativní úpravou v oblasti nemocenských dávek, které již byly zmíněny v subkapitole Vývoj výdajů nemocenského pojištění.

Tento krok ze strany vlády byl oprávněný a představoval uplatnění expanzivní politiky, neboť snížením sazby pojistného se rovněž snížila i daňová zátěž zaměstnanců. Zaměstnancům se tak mohly v době krize mírně zvýšit čisté mzdy z důvodů nižších pojistných odvodů. Zaměstnavatelům se taktéž snížily náklady díky nižší sazbě pojistného, na druhou stranu na ně přešla povinnost poskytovat náhradu mzdy namísto nemocenské během prvních 14 dnů, přičemž za prvé tři pracovní dny náhrada mzdy zaměstnanci nepřísluší.

Klade se zde také otázka, jak by se celá situace vyvíjela, kdyby sice došlo v roce 2009 ke snížení sazby pojistného na nemocenské pojištění u zaměstnanců a zaměstnavatelů, ovšem tyto snížené procentní body ze sazeb by se přesunuly na zvýšení sazeb pojistného na důchodové pojištění. V konečném důsledku by tak byly zachovány celkové sazby pojistného na sociální zabezpečení. Možná by tímto opatřením došlo k vyrovnání obou účtů, a to jak nemocenského, tak i důchodového. Pochopitelně by se tím mírně zvýšily náklady

firem, což by se také negativně mohlo projevit ve vyšší míře nezaměstnanosti, než ve skutečnosti byla.

4.2 Důsledky demografického vývoje na sociální systém

Demografický vývoj je jednou z příčin, proč se nedaří deficit státního rozpočtu příliš regulovat, či dokonce snižovat, a také proč se účet důchodového pojištění dostal v letech před rokem 2004 a pak v roce 2009 a 2010 do výrazného deficitu. Tím, že je v ČR uplatňován průběžný systém financování sociálního zabezpečení, tak značně přispívá k nákladovosti tohoto systému.

Demografický vývoj v ČR ukazuje na prodlužování střední délky života, což je znakem lepších životních podmínek, jako je lepší výživa obyvatelstva a lepší dostupnost a kvalita sociálního a zdravotního systému. Ovšem díky této skutečnosti se zvyšuje počet starších osob, které je zapotřebí hmotně zabezpečit. S touto skutečností je možné vysledovat v posledních letech i pokles úmrtnosti.

V rámci sociálního zabezpečení je zapotřebí zohlednit proces stárnutí populace, kterým ČR prochází a je spojen se zvyšujícím se podílem obyvatelstva starších 65 let, snižováním podílu osob ve věkové skupině 0-14 let, což má za následek zvyšující se průměrný věk obyvatelstva. Ten v roce 1993 činil 36,8 let, v roce 2009 už 40,6 let.

Složení věkové struktury od roku 1993 doznalo značných změn. V roce 1993 tvořila předprodukční složka (osoby ve věku 0 - 14 let) 2,01 mil. obyvatel. Tento počet odpovídal 19,4 % veškerého obyvatelstva ČR. V důsledku nižší míry porodnosti se velikost této složky v dalších letech snižovala, až poklesla v roce 2009 na hodnotu 1,49 mil. obyvatel, tj. 14,2 % veškerého obyvatelstva ČR.

Zatímco počet osob v předchozí předprodukční složce klesal, v dalších dvou se počet osob zvyšoval. Produkční složku 15-65 let v roce 1993 tvořilo 6,98 mil. obyvatel, tj. 67,6 % veškerého obyvatelstva. V roce 2009 se počet již zvýšil na 7,41 mil. obyvatel a v podílovém vyjádření odpovídal tento počet 70,6 % veškerého obyvatelstva.

Poprodukční složku, která zachycuje osoby starší 65 let, tvořilo v roce 1993 1,34 mil. obyvatel, tj. 13,0 % veškerého obyvatelstva. V roce 2009 bylo zahrnuto v této složce 1,59 mil. obyvatel, tj. 15,2 % veškerého obyvatelstva.

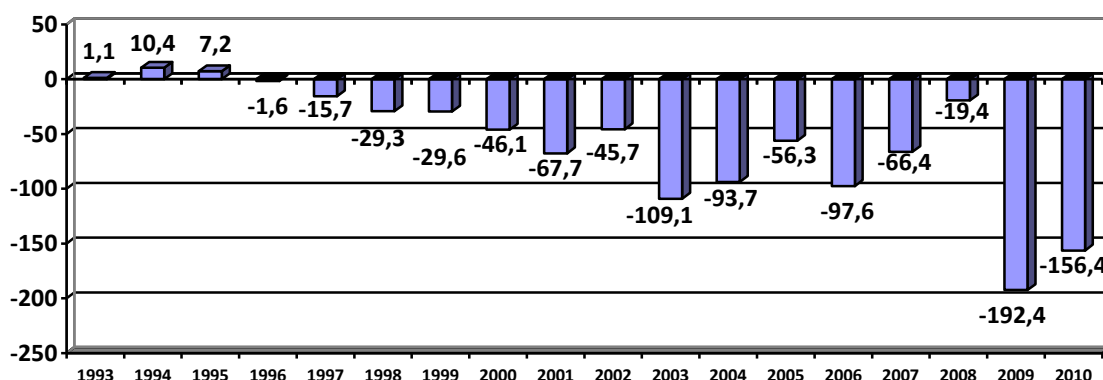
Na základě negativního demografického trendu je zapotřebí přijmout v oblasti sociální příslušné kroky vedoucí k zajištění stability celého systému sociálního zabezpečení. Tuto skutečnost je nutno brát vážně, neboť dle prognózy se počet osob starších 65 let bude zvyšovat zejména proto, že se do této skupiny dostanou silné populační ročníky osob

narozených v 70. letech minulého století. Tehdy v letech 1973-1979 činila hodnota úhrnné plodnosti přes 2,3. Tento rizikový faktor se pochopitelně promítne nejen do oblasti sociální, ale i do jiných oblastí ekonomiky.

4.3 Saldo státního rozpočtu od roku 1993

Od roku 1993, kdy vznikla samostatná ČR, hospodaří stát na základě jednoho státního rozpočtu. Před rokem 1993 zde existoval Federální rozpočet a samostatné rozpočty České republiky a Slovenské republiky.

Graf č. 19: Saldo státního rozpočtu v letech 1993-2010 (v mld. Kč)



Zdroj: Hlavní makroekonomické ukazatele ČR. ČSÚ, vlastní zpracování.

Graf č. 19 ukazuje, že v prvních třech letech samostatné ČR bylo saldo státního rozpočtu kladné. To však byly první a zároveň doposud poslední léta, v nichž se hospodařilo s rozpočtovým přebytkem. Důvodů je hned několik. Zejména snaha tehdejších vládních politiků udržovat i nadále zdravé státní finance, tak jak tomu bylo z dob předešlého socialistického režimu a bezpochyby transformační proces. Především fáze privatizace, díky které stát rozprodával majetek formou aukcí, přímých prodejů a následnou kupónovou privatizací, přinesla do státní kasy nemalé finanční prostředky.

Je však pozoruhodné, že i přestože ekonomika v letech 2005-2007 rostla nevídaným, více jak 6% tempem růstu reálného HDP, dosahovala v těchto letech deficity státního rozpočtu. Tato skutečnost poukazuje na jisté problémy v ekonomice, že ani v době vysoké konjunktury není schopen stát dosáhnout přebytků na pokrytí části státního dluhu. Příznivé faktory spojené s ekonomickým vzestupem, vysokými příjmy a útlumem nákladů spojených s transformací ekonomiky a stabilizací bankovního sektoru, nevedly ke zlepšení stavu veřejných financí. Na druhou stranu vzniklé deficity státního rozpočtu byly zčásti kryty privatizačními příjmy z prodeje státního majetku, ovšem na úkor čistého jmění státu.

Z pohledu výdajové strany státního rozpočtu došlo v prvních letech samostatné existence ČR k postupnému snížení sociálních dávek, které byly do té doby štědře poskytovány velkému okruhu obyvatelstva. Nicméně postupně docházelo k negativnímu demografickému trendu spojenému se stárnutím populace, k rostoucímu deficitu na účtu důchodového pojištění v jednotlivých letech, který bezpochyby měl a má značný podíl na rostoucím deficitu státního rozpočtu. Otázku mandatorních výdajů, které neúměrným tempem rok od roku rostou a které právě zahrnují velkou část sociálních výdajů, je zapotřebí řešit.

4.4 Státní dluh

Česká republika po rozdělení Československa v roce 1993 zdědila státní dluh ve výši 158,8 mld. Kč. V porovnání s výší státního dluhu v roce 2010, který činil 1 344,1 mld. Kč, je to poměrně malá částka. Za těchto posledních 18 let celková výše markantně vzrostla. V posledních letech díky vysokému zadlužení je možné vysledovat i nárůst výdajů na dluhovou službu. Jen pro rok 2009 činily tyto výdaje 53,1 mld. Kč.

Co však stojí za tímto výrazným nárůstem? Odpověď se nalézá zejména v nesprávném a neefektivním hospodaření státu. Zatímco stát v tehdejší socialistickém režimu hospodařil na základě vyrovnaného rozpočtu, nevznikaly tudíž deficity státního rozpočtu, které by kumulací zvyšovaly státní dluh.

Státní dluh byl v roce 1993 tvořen z 54,4 % dluhem domácím a z 45,6 % dluhem zahraničním. Postupně se dařilo snižovat podíl zahraničního dluhu, v roce 2002 představoval nejnižší podíl na celkovém dluhu státu, tj. pouhých 2,3 %. Důvod tak nízkého podílu je spatřován zejména v absorpci českých ekonomických subjektů, především velkých finančních institucí a bank, které nakupovaly státní dluhopisy emitované státem. Ovšem nelze do nekonečna vytahovat finanční prostředky jen z českých subjektů, neboť v konečném důsledku se naráží na tzv. vytěšňovací efekt¹⁶. V roce 2010 podíl zahraničního dluhu představoval 22,9 % na celkovém dluhu, domácí dluh 77,1 %.

Domácí dluh kryl stát v letech 1996 – 2001 státními pokladničními poukázkami, které odpovídaly zhruba 58 % domácího dluhu, od roku 2002 stát upřednostňuje emisi střednědobých a dlouhodobých dluhopisů. V posledních třech letech činil podíl těchto dluhopisů 90 % domácího dluhu. Zahraničním věřitelem při poskytování půjček je zejména Evropská investiční banka. Po vstupu ČR do EU využívá stát také možnosti zahraniční emise dluhopisů.

¹⁶ Vytěšňovací efekt je situace, kdy vládní investice vytěsní zčásti nebo zcela soukromé investice.

Společným faktorem, který působí jak na sociální zabezpečení, tak také na vývoj státního dluhu, je vnímání a postoj lidí k otázce zadluženosti. Mezi státy existují vzájemné vazby, propojenost ve všech oblastech ekonomiky díky silné globalizaci. Každý stát vidí jako svou hlavní prioritu dosažení co největšího hospodářského růstu, co nejrychleji se přiblížit nejvyspělejším ekonomikám světa. Vlády využívají na financování jednotlivých oblastí ekonomiky zahraniční finance, aby ukázaly na svou akceschopnost a tím se zalíbily svým voličům. Když obyvatelé vidí, že i žít na dluh je snadné, tak jako v případě státu, začnou své volené zástupce napodobovat. Konzumní společnost, ve které žijeme, je toho příkladem. Lidé si zvyknou na tento standard v podobě své zvýšené životní úrovně, chtějí si dopřát kvalitní život, tak jak jej vidí v západním světě. Zcela rychle se některé národy díky informačním a komunikačním technologiím unesly vidinou „když to mohou mít druzí, proč my také ne“. Zapomínají, že zatímco ceny statků a služeb se v globalizovaném světě vyrovnávají, u mezd tomu tak není. Později z této skutečnosti procitnou, zjistí, že spotřebitelské úvěry je zapotřebí splácet, a tudíž přenášejí toto negativní břemeno na svou budoucí generaci. Finanční sektor, který zde plní velkou roli, tak díky poměrně vysokým úrokům z těchto úvěrů na lidech vydělává. Ta část obyvatel, která se svým vlastním jednáním, rozhodnutím a zaviněním dostala do finančních problémů, očekává, že se stát o ně v těchto tíživých situacích formou dávek sociálního zabezpečení postará. Zároveň si tato skupina občanů volí své zástupce a přiklání se k těm politickým stranám, které nabízejí co nejštědřejší okruh sociálních dávek. Navíc zadlužení lidé daleko častěji trpí psychologickými poruchami, které mohou vést až k sebevraždám.

Je proto velmi problematické prosadit jakékoliv změny v sociálním zabezpečení. Musela by se najít velmi silná skupina obyvatelstva stejného přesvědčení, která bude mít ambice výrazně snížit systém dávek sociálního zabezpečení. Zatím se to jeví jako utopické. Návyk obyvatel s využíváním dluhů však narůstá, tyto praktiky mohou mít nadozírné následky na vývoj ekonomiky. Problémy tohoto rázu se často přehlíží a posouvají stále kupředu na příští generaci. Není však racionálnější podporovat hospodářský růst přirozenou cestou založenou na kumulaci domácích úspor a disponibilních důchodů než úvěrovou cestou?

Lidé si neumějí odepřít nějakou věc, kterou nutně nepotřebují, což je základním problémem dnešní společnosti. Rovněž silný marketingový tah, kterému neumějí lidé odolat, nás vede do záhuby. Poté, co stát provede škrt v nějaké oblasti, vyvolá to silnou pobouřenost mezi veřejností. Společným znakem, který propojuje sociální zabezpečení s existencí dluhu, je mentalita obyvatel, jejich postoj, jednání a především ekonomické rozhodování.

Druhý společný faktor má také globální charakter. Příčinu narůstajícího dluhu a jistou provázanost i na sociální zabezpečení je možné spatřovat v silné závislosti na energetických zdrojích. Tato skutečnost se dotýká všech vyspělých států světa, jejichž ekonomiky se bez ropy a zemního plynu zcela neobejdou, a kteří těmito zdroji nedisponují. Tento nákladový faktor musí podniky zohlednit při výrobě svých výrobků, jejichž ceny jsou málo ovlivnitelné vlivem silné, nejen domácí, ale i zahraniční konkurence. Jedinou možnou pohyblivou nákladovou položkou, kterou tak může firma ovlivnit, aby dosáhla přiměřeného zisku, zůstávají mzdy. Mzda však představuje vyměřovací základ pro výpočet pojistného na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. V případě, že dochází k poklesu mezd, klesají i celkové příjmy z tohoto pojistného. Navíc rostoucí ceny ropy a zemního plynu vyvolají inflaci, rostou spotřebitelské ceny. Aby se předešlo klesající úrovni obyvatelstva, zvyšují se některé sociální dávky, dochází k valorizaci důchodů. Na jedné straně nízké celkové příjmy z pojistného, na straně druhé rostoucí sociální výdaje vedou ke vzniku deficitu.

Stát je navíc významným spotřebitelem, který rovněž nakupuje energetické zdroje za velmi vysoké ceny. V případě, že mu záleží na svých vlastních obyvatelích a nechce je příliš finančně zatížit, nepromítne celkový nárůst cen ropy a zemního plynu do cen poskytovaných statků a služeb, musí rozdíl krýt jinými zdroji. Takovéto rozhodnutí může být i jistým populistickým záměrem před volbami, aby své potencionální voliče neodradili neustálým zvyšováním cen. Politici jako oběť za toto opatření a své znovuzvolení považují zadlužení se u domácích nebo zahraničních ekonomických subjektů.

4.5 Reforma veřejných financí v oblasti sociálních výdajů

Již z předchozích subkapitolách vyplynulo, že v ČR nejsou v posledních letech příliš zdravé veřejné finance. Proto se zde naskytá mnoho námětů, jak současný problém řešit. Je však nutno zmínit, že pro dosažení jistého úspěchu v podobě snížení schodků státního rozpočtu je zapotřebí provést nejen reformu veřejných financí, ale i další reformy, které mají návaznost na státní finance. Konkrétně se jedná o reformu zdravotnictví, daňovou reformu a důchodovou reformu.

Jisté kroky v oblasti sociálních výdajů spojených s uskutečněním reformy veřejných financí byly již provedeny v roce 2008 přijetím zákona č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů. Došlo k výraznému snížení některých sociálních dávek vyplácených ze systému státní sociální podpory, rovněž došlo i ke změnám v nemocenském pojištění. Výrazně poklesly výdaje na přídavky na děti, na sociální příplatky, na pohřebné, mírně

poklesly i výdajů na porodné. Bez těchto legislativních změn by byly jistě deficity státního rozpočtu od roku 2008 vyšší, než v případě žádného zásahu ze strany vlády. Více o těchto legislativních opatřeních v minulé kapitole Analýza sociálních výdajů v letech 1993-2010, zejména v subkapitole Vývoj výdajů na státní sociální podporu.

Další zeštíhlení v této oblasti je možné najít u přídavků na děti. Plní podobnou úlohu jako slevy na dani z příjmů fyzických osob u vyživovaných dětí. Přídavky na děti by mohly být zrušeny a sleva na této dani navýšena. Částečně by se snížily administrativní náklady, snížilo by se zneužívání sociálních dávek, zároveň by se zvýšila motivace obyvatel aktivně si hledat práci.

Smyslem reformy veřejných financí v oblasti sociální bylo zejména posílení adresnosti dávek ze systému státní sociální podpory, zvýšení efektivity sociálních výdajů a snížení míry zásahu státu v této oblasti.

4.6 Důchodová reforma

Nejen reforma veřejných financí se týká sociálního zabezpečení, ale zejména důchodová reforma, neboť důchody, zejména starobní, představují nejvýznamnější riziko do budoucna. Pro zajištění dlouhodobě a finančně udržitelného vývoje důchodového pojištění je zapotřebí provést několik parametrických úprav. Byly navrženy tři etapy důchodové reformy.

V první etapě důchodové reformy, která je již realizována, se počítá s postupným zvyšováním důchodového věku na 65 let. Rovněž se prodlužuje potřebná doba pojištění pro nárok na starobní důchod na 35 let. V oblasti invalidních důchodů již v roce 2010 došlo ke změně a místo částečných a plných invalidních důchodů je důchod určován podle jediné invalidity ve třech stupních v závislosti na procentním omezení schopnosti výdělečné činnosti osoby. Nově se zavádí možnost souběhu výdělečné činnosti a části starobního důchodu.

Druhá etapa důchodové reformy předpokládá vytvoření rezervy pro důchodovou reformu. Navrhuje se zvýšení sazeb DPH, popř. jejich sjednocení, přičemž výnosy z takto zvýšené daně by směřovaly na pokrytí nákladů spojených s připravovanou reformou.

Třetí etapa důchodové reformy je spojena s možností dobrovolného přesměrování části příspěvků na důchodové pojištění na individuální účet u penzijního fondu. Cílem této reformy je právě vytvoření dlouhodobě finančně udržitelného systému, který má zajistit přiměřené příjmy. Toho lze dosáhnout zvýšením diverzifikace příjmů a doplněním stávajícího systému průběžného financování možnostmi soukromých úspor. V návrhu vlády za podpory Poradního expertního sboru ministrů financí a práce a sociálních věcí se počítá se zavedením

doplňkového kapitalizačního (fondového) pilíře. Navrhovaný pilíř by předpokládal systém založený na dobrovolnosti pojištěnců. Pojištěnci mladší 35 let budou mít možnost rozhodnout se pro vyvázání části pojistné sazby ze státního průběžného systému do fondového pilíře. Pojištěnec si tak sníží pojistnou sazbu do průběžného pilíře o 3 p. b. na 25 %. K těmto vyvázaným 3 p. b. bude mít pojištěnec povinnost přidat 2 p. b. z vlastních finančních zdrojů. Prostředky z fondového pilíře by byly vlastnictvím účastníka a v případě jeho úmrtí by se staly předmětem dědictví. Investiční správu fondového pilíře by ve fázi akumulace prováděly penzijní společnosti. Pojištěnec by si sám zvolil jeden ze čtyř penzijních fondů, které by se od sebe odlišovaly investičními strategiemi a s nimi spojených rizikem, kam by vložil své prostředky pro zhodnocení na svůj budoucí starobní důchod.

4.7 Dílčí shrnutí

Současný systém sociálního zabezpečení je dlouhodobě finančně neudržitelný a je zapotřebí přijmout rázná opatření. Zatímco bilance nemocenského pojištění z hlediska příjmů a výdajů je dlouhodobě stabilní a dosahuje přebytků, bilance důchodového pojištění vyjma let, kdy ekonomika výrazně rostla a dosahovala konjunktury, vykazovala značné deficity. Tyto deficity na účtu důchodového pojištění není možné výrazně krýt přebytky, neboť jejich výše je zanedbatelná. Proto se schodky důchodového účtu promítají nejen do deficitů státního rozpočtu, ale jejich následnou kumulací také do státního dluhu.

Faktory, které způsobují tento propad do záporných hodnot, jsou spojeny zejména s demografickým vývojem společnosti. Nízká míra porodnosti, nižší míra úmrtnosti, prodlužující se věk obyvatel, prodlužující se střední délka života vede k tomu, že společnost prochází procesem stárnutí a zvyšuje se tak počet důchodců, kteří mají nárok na důstojné stáří v podmínkách hmotného zabezpečení.

Výdaje na hmotné zabezpečení těchto obyvatel se výrazně promítá i do deficitů státního rozpočtu. Státní dluh je dnes z $\frac{1}{4}$ tvořen dluhem zahraničním, ze $\frac{3}{4}$ dluhem domácím. Zahraniční dluh je financován převážně zahraničními dluhopisy, a také půjčkami od Evropské investiční banky. Domácí dluh je dnes kryt střednědobými a dlouhodobými dluhopisy, které tak vytlačily státní pokladniční poukázky. Nelze opomenout narůstající náklady spojené s dluhovou službou, které v důsledku vysokého státního dluhu ČR pochopitelně narůstají.

Právě oblast sociálního zabezpečení je jistou překážkou při dosahování přebytků státního rozpočtu v dobách vysoké konjunktury. Již několik let se mluví o potřebných reformách. Oblasti sociální se dotýká zejména reforma veřejných financí a důchodová reforma. Jisté kroky již byly učiněny, další se budou odvíjet od politické vůle vládních stran.

5 ZÁVĚR

Z pohledu počtu a výše jednotlivých sociálních dávek je patrné, že i když došlo v průběhu posledních několika let k postupnému snižování váhy sociálních výdajů, zejména po transformaci z centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržní, Česká republika je stále řazena mezi země se štědrým sociálním systémem. Dle statistik Eurostatu zaujímá ČR přední příčku mezi zeměmi s nejnižší chudobou. Tento celkový přehled o vyplácených dávkách v poměrně dlouhém časovém období tak dává prostor k zamyšlení, jak velký okruh obyvatelstva a jakými finančními dávkami stát zabezpečuje.

Práce nezahrnuje veškeré legislativní změny, neboť ty nebyly cílem práce, navíc vysledovat všechny novelizace zákonů v oblasti sociálního zabezpečení by zcela jistě bylo velmi náročné.

Na základě získaných dat o vyplácených dávkách a jejich vzájemné komparace je patrné, že nejvyšší podíl zaujímají výdaje na dávky důchodového pojištění, který k nominálnímu HDP představoval v roce 2010 hodnotu 9,4 %. Za posledních 18 let došlo ke zvýšení o 2,1 p. b. Může se zdát, že je to malý nárůst, ovšem díky velké základně v podobě HDP je opak pravdou. V porovnání s ostatními systémy sociálního zabezpečení systém dávek důchodového pojištění zcela dominuje a svým podílem 71,2 % k celkovým výdajům vynaložených na sociální zabezpečení představuje silnou zátěž na státní rozpočet. Významnou úlohu zde sehrávají starobní důchody. V posledních dvou letech se výdaje na tyto důchody zvyšovaly více jak 9% tempem růstu. Stupňující výdaje značně souvisí s demografickým vývojem společnosti v ČR, který je, a především bude, pro ekonomiku nepříznivý. Právě zde je ohnisko vznikajícího problému, který je zapotřebí opět nasměrovat na správný vývoj.

Ve své práci jsem narazil na podstatný jev, který je již několik let opomenut. Bilance účtu důchodového pojištění, na kterém se sledují příjmy z pojistného na důchodové pojištění a výdaje na jejich dávky, vykazovala značné deficity již v 2. polovině 90. let, které kulminovaly v letech 1999-2003 hodnotou 20 mld. Kč ročně. Již tehdy byly strukturální reformy na místě. Jen za těchto 5 let vznikl kumulací deficitů na tomto účtu dluh ve výši téměř 100 mld. Kč. Tuto nevídanou sumu se však přes mírné přebytky z předchozích a následných let nepodařilo smazat. Celá situace se mohla vyřešit dříve, racionálně a hlavně včas. V posledních dvou letech se ještě ve větší míře projevíly následky neuskutečněných změn, kdy deficit v obou letech vyšplhal do výše více jak 30 mld. Kč. Riziko přetrvávajících problému má ve své podstatě vliv na státní dluh.

Na základě této zpracované bakalářské práce je možné vidět, že s nástupem pravicové vlády, která vyhrála v roce 2006 ve volbách do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR, se vneslo do oblasti sociálních výdajů mnoho změn, ať už se týkaly změny sazeb, samotných výpočtů jednotlivých dávek ze systému nemocenského pojištění, důchodového pojištění, pojištění v nezaměstnanosti, tak také i systému státní sociální podpory. V roce 2008, kdy vstoupil v platnost nový zákon o stabilizaci veřejných rozpočtů, byly některé dávky státní sociální podpory značně zredukovány. Krok ze strany vlády byl racionální, vedl k větší efektivnosti sociálního systému.

Považuji celou situaci za vážnou. Aby ČR prosperovala, udržela si postavení v mnoha hodnoceních ekonomické situace země a opětovně se navrátila k vysokým tempům hospodářského růstu, kterých dosahovala před hospodářskou krizí, je nesmírně důležité regulovat stav veřejných financí. Jen tak bude ČR schopna konkurovat ostatním zemím světa a držet krok ve světové ekonomice. Lze toho dosáhnout zaměřením se na stabilitu veřejných financí, v nichž právě významnou roli sehrává sociální zabezpečení. V případě, že bude pokračovat zadlužení v této oblasti, zcela jistě se to projeví v neschopnosti země plnit konvergenční kritéria stanovená EU, která jsou nezbytná pro přijetí eura. Aby se předešlo tomuto černému scénáři, je proto zapotřebí věnovat oblasti důchodového pojištění zvláštní pozornost a urgentně připravit možné návrhy systémových změn. Nepochybně nás čeká poněkud nepříznivé období, neboť aby vstoupila v platnost celá důchodová reforma a byly realizovány zbylé etapy této reformy, je nutno počítat s jistým časovým zpožděním. Jisté strukturální změny v rámci realizace první etapy důchodové reformy byly uskutečněny, další se budou odvíjet od politické vůle a postoji veřejnosti k chystaným změnám.

V závěru práce se mi podařilo objasnit provázanost sociálního zabezpečení a státního dluhu, najít z hlediska příčin vzniku deficitů společné faktory. Dospěl jsem k názoru, že globalizace ve světě může mít přes svá pozitiva, zejména komparativní a absolutní výhody v zahraničním obchodě, i svou negativní stránku. Lidé jsou často lehce ovlivnitelní, velmi rychle podléhají módním trendům i v oblasti ekonomiky. Konzumní společnost a zadlužení domácností vidím jako závažný problém pro budoucí hospodářský vývoj.

Na základě vlastního zpracování a analýzy jednotlivých dávek usuzuji, že oddalování důchodové reformy může mít pro ČR nedozírné následky. Cíl práce, který jsem si v úvodu vytyčil, je tak z mého pohledu naplněn. Míra potřebnosti této reformy je tak podložena narůstajícími deficity účtu důchodového pojištění, které nelze dlouhodobě krýt přebytky z let minulých, protože žádné neexistují a všechny již byly vyčerpány.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BŘESKÁ, N., BURDOVÁ, E., VRÁNOVÁ, L. *Státní sociální podpora*. 7. vyd. Olomouc: ANAG, s. r. o., 2001. 214 s. ISBN 80-7263-092-X.

BŘESKÁ, N., BURDOVÁ, E., VRÁNOVÁ, L. *Státní sociální podpora podle právního stavu k 1. 4. 2004*. 9. vyd. Olomouc: ANAG, s. r. o., 2004. 223 s. ISBN 80-7263-217-5.

HAMERNÍKOVÁ, B., MAAYTOVÁ, A. a kol. *Veřejné finance*. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, 340 s. ISBN 978-80-7357-497-0.

KLIKOVÁ, Ch., KOTLÁN, I. a kol.: *Hospodářská politika: teorie a práce*. 2. vyd. Ostrava: SOKRATES, 2006. 341 s. ISBN 80-86572-37-4.

KREBS, V., DURDISOVÁ, J., POLÁKOVÁ, O., ŽIŽKOVÁ, J. *Sociální politika*. Praha: Codex, 1997. 327 s. ISBN 80-85963-33-7.

KREBS, V. a kol. *Sociální politika*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. 544 s. ISBN 978-80-7357-585-4.

NAHODIL, F. *Veřejné finance v ČR*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 359 s. ISBN 978-80-7380-162-5.

PEKOVÁ, J. *Veřejné finance, úvod do problematiky*. 4. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2008, 579 s. ISBN 978-80-7357-358-4.

PRŮŠA, L. *Ekonomie sociální služeb*. 2. vyd. Praha: ASPI, a. s., 2007, 180 s. ISBN 978-80-7357-255-6.

TOMÁNEK, P. *Veřejné finance A*. 1.vyd. Ostrava: VŠB-TUO, Ekonomická fakulta, 2008, 252 s. ISBN 978-80-248-1971-6.

ŽENÍŠKOVÁ, M. *Nemocenské pojištění*. 2. vyd. Olomouc: ANAG, s. r. o., 2001. 111 s. ISBN 80-7263-093-8.

ŽENÍŠKOVÁ, M. *Nemocenské pojištění od 1. 1. 2006*. 5. vyd. Olomouc: ANAG, s. r. o., 2001. 135 s. ISBN 80-7263-320-1.

Základní právní normy

Zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění

Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře

Zákon č. 306/2008 Sb, novelizace zákona č.155/1995 Sb.

Zákon č. 592/1992 Sb, o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti

Zákon č. 261/2007 Sb., o stabilizaci veřejných rozpočtů

Zákon č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

Internetové odkazy

Česká správa sociálního zabezpečení. *Ukazatelé pracovní neschopnosti v letech 1993-2010* [online]. [cit. 2011-04-05]. Dostupný z WWW:

<http://www.hrexpert.cz/media/com_form2content/documents/c5/a544/f23/Pracovni_neschopnost_1993az2010.pdf>.

Český statistický úřad. *Dávky státní sociální podpory vyplácené v Kč v 1. pololetí roku 2010* [online]. [cit. 2011-04-20]. Dostupný z WWW:

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/D10039F449/\\$File/320210p107.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/D10039F449/$File/320210p107.pdf)>.

Český statistický úřad. *Peněžité dávky nemocenského pojištění podle jednotlivých druhů dávek k 30. 6. 2010.* [online]. [cit. 2011-04-20]. Dostupný z WWW:

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/D10039F448/\\$File/320210p102.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/D10039F448/$File/320210p102.pdf)>.

Český statistický úřad. *Počet vyplácených důchodů v ČR v letech 2004 až 2009 a v roce 2010* [online]. [cit. 2011-04-20]. Dostupný z WWW:

<[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/D10039F445/\\$File/320210p104.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/D10039F445/$File/320210p104.pdf)>.

Český statistický úřad. *Pohyb obyvatelstva v Českých zemích v letech 1785 - 2009* [online]. [cit. 2011-04-15]. Dostupný z WWW:

<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/obyvatelstvo_hu>.

DUBSKÁ, D. Český statistický úřad. *Mandatorní výdaje státního rozpočtu jako riziko vnitřní nerovnováhy české ekonomiky* [online]. [cit. 2011-04-25]. Dostupný z WWW:

<<http://www.czso.cz/csu/2004edicniplan.nsf/p/1526-04>>.

HÖHNE, S., ŠŤASTNÁ, A., HOLUB, M., KOZELSKÝ, T. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. *Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů ČR 1990 – 2009* [online]. Praha, 2010, 59 s. [cit. 2011-04-15]. Dostupný z WWW:

<http://www.vupsv.cz/sites/File/publikacni_cinnost/bulletiny/bullNo25.pdf>. ISBN 978-80-7416-064-6.

Ministerstvo financí ČR. *Zákon č. 487/2009, o státním rozpočtu České republiky na rok 2010* [online]. [cit. 2011-04-25]. Dostupný z WWW:

<http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/487_2009_pdf.pdf>. ISSN 1211-1244.

Ministerstvo financí ČR. *Konvergenční program ČR* [online]. 2008 [cit. 2011-04-15]. Dostupný z WWW:

<http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/KoPr_200811_komplet_doc.doc>.

Ministerstvo financí ČR. *Konvergenční program ČR* [online]. 2010 [cit. 2011-04-15]. Dostupný z WWW: <http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/KoPr_201001_komplet_pdf.pdf>.

Ministerstvo financí ČR. Informační systém ARIS [online]. [cit. 2011-04-15]. Dostupný z WWW: <<http://wwwinfo.mfcr.cz/cgi-bin/psp/603Uexcel.pl>>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR ve vývojových řadách a grafech, 2009* [online]. Praha, 2010, 1. vyd., 52 s. [cit. 2011-04-10]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/10135/Zakladni_ukazatele_2009_ceska_verze.pdf>. ISBN 978-80-7421-023-5.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR ve vývojových řadách a grafech, 2006* [online]. Praha, 2007, 1. vyd., 56 s. [cit. 2011-04-10]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4897/ukazatele_akt.pdf>. ISBN 978-80-86878-55-3.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Státní sociální podpora po 1. lednu 2008* [online]. [cit. 2011-04-11]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/4781/Letak_SSP_2008.pdf>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Státní sociální podpora od 1. ledna 2009* [online]. [cit. 2011-04-11]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7144/statni_socialni_podpora.pdf>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění* [online]. 2002 [cit. 2011-04-11]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/1356/zprava_2002.pdf>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Pojistněmatematická zpráva o sociálním pojištění* [online]. 2008 [cit. 2011-04-11]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/5886/zprava_2008_cz.pdf>.

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. *Hlavní principy pokračování důchodové reformy* [online]. [cit. 2011-04-25]. Dostupný z WWW: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/10660/principy_v2.pdf>.

Vláda ČR. *Reforma veřejných financí 2007-2010* [online]. [cit. 2011-04-25]. Dostupný z WWW: <http://www.vlada.cz/assets/clenove-vlady/historie-minulych-vlad/prehled-vlad-cr/1993-2007-cr/mirek-topolaneck-2/Reforma_verejnych_financi.pdf>.

Ostatní zdroje

Interní podklady České správy sociálního zabezpečení

SEZNAM ZKRATEK

a kol.	a kolektiv
ČR	Česká republika
ČSSZ	Česká správa sociálního zabezpečení
ČSÚ	Český statistický úřad
DPH	daň z přidané hodnoty
EU	Evropská unie
HDP	hrubý domácí produkt
OSVČ	osoba samostatně výdělečně činná
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
např.	například
p. b.	procentní bod
pozn.	poznámka
SZ	sociální zabezpečení
SSP	státní sociální podpora
SR	Slovenská republika
tzn.	to znamená
tzv.	tak zvaný
VÚPSV	Výzkumný ústav práce a sociálních věcí

Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce

Prohlašuji, že

- jsem byl seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. – autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;
- beru na vědomí, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§35 odst. 3)
- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;
- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohou jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne 8. 5. 2011

.....
jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta:

Svobody 470/55

747 23 Bolatice

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Vývoj výdajů na dávky důchodového pojištění

Příloha č. 2: Vývoj výdajů na dávky nemocenského pojištění

Příloha č. 3: Vývoj výdajů na dávky státní sociální podpory

Příloha č. 4: Výdaje na základní složky systému sociálního zabezpečení

Příloha č. 1: Vývoj výdajů na dávky důchodového pojištění v letech 1993-2010 (v mil. Kč)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Starobní důchody	50 864	57 759	72 034	85 064	104 198	114 605	123 666	130 932	140 657
Invalidní důchody plné	11 505	13 507	17 037	19 887	22 363	24 578	25 557	26 412	27 970
Invalidní důchody částečné	1 942	2 122	2 966	3 967	5 188	6 162	6 669	7 012	7 677
Vdovské důchody	8 467	9 274	10 119	11 681	13 127	13 747	14 268	14 534	15 938
Vdovecké důchody	48	62	106	330	608	831	967	1 055	1 200
Sirotčí důchody	634	724	1 150	1 432	1 794	1 882	1 887	1 975	2 373
Dávky důchodového pojištění celkem	73 638	83 630	103 691	122 365	147 281	161 805	173 014	181 920	195 815

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Starobní důchody	150 772	156 273	163 026	175 669	188 949	203 933	222 105	243 636	267 688
Invalidní důchody plné	30 222	31 531	32 719	35 028	37 239	40 420	42 446	44 380	48 709*
Invalidní důchody částečné	8 501	9 135	9 631	10 575	11 802	13 254	14 952	16 609	-
Vdovské důchody	17 078	17 343	17 408	18 042	18 924	20 382	20 871	21 576	21 376
Vdovecké důchody	1 368	1 487	1 532	1 651	1 810	1 984	2 096	2 249	2 289
Sirotčí důchody	2 498	2 504	2 567	2 684	2 740	2 904	3 066	3 254	3 305
Dávky důchodového pojištění celkem	210 439	218 273	226 883	243 649	261 464	282 877	305 536	331 704	343 367

Pozn.: Rok 2010 - vlastní odhad (skutečnost za 1.pololetí 2010 x 2)

* V roce 2010 došlo k novému vymezení invalidity. Upustilo se od plné a částečné invalidity a nově se vychází z třístupňové invalidity. Částka tak není rozdělena podle současné úpravy, ale představuje celkové vyplácené invalidní důchody.

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR, vlastní úprava.

Příloha č. 2: Vývoj výdajů na dávky nemocenského pojištění v letech 1993-2010 (v mil. Kč)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Nemocenské	9 665	13 589	15 416	17 662	16 959	15 733	16 434	23 653	25 574
Ošetrovné	655	835	893	927	864	765	696	785	957
Peněžitá pomoc v mateřství	1 623	1 732	1 722	1 811	1 963	2 028	2 151	2 759	3 047
Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství	18	17	18	9	8	7	6	8	7
Dávky nemocenského pojištění celkem	11 961	16 173	18 049	20 409	19 794	18 533	19 287	27 205	29 585

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Nemocenské	28 222	29 523	24 704	26 258	26 963	27 881	24 769	18 215	16 468
Ošetrovné	893	1 004	730	819	825	893	811	729	444
Peněžitá pomoc v mateřství	3 487	3 774	4 123	4 579	4 981	5 893	6 297	7 084	6 015
Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství	7	6	5	5	4	4	4	5	3
Dávky nemocenského pojištění celkem	32 609	34 307	29 562	31 661	32 773	34 671	31 881	26 033	22 930

Pozn.: Rok 2010 - vlastní odhad (skutečnost za 1.pololetí 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR, vlastní úprava.

Příloha č. 3: Vývoj výdajů na dávky státní sociální podpory v letech 1993-2010 (v mil. Kč)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Příspěvek na dítě	9 615	12 700	12 770	12 194	12 495	11 493	12 474	12 748	12 799
Sociální příspěvek	4 806	5 014	6 029	6 244	6 224	6 273	6 251	6 199	6 041
Porodné	423	434	428	484	525	563	566	581	616
Rodičovský příspěvek	4 430	5 171	5 824	7 357	7 612	7 780	7 718	7 691	7 701
Dávky pěstounské péče	96	103	111	144	154	233	315	339	366
Pohřebné	114	144	329	348	331	519	543	540	528
Příspěvek na bydlení	-	-	-	677	813	1 367	2 084	2 518	2 699
Dávky státní sociální podpory celkem	19 484	23 613	25 531	28 319	29 237	29 637	31 328	31 855	31 942

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Příspěvek na dítě	13 353	12 519	11 790	11 195	11 033	10 236	6 232	4 736	4 026
Sociální příspěvek	6 271	5 822	5 262	4 779	4 418	4 607	3 174	2 962	3 114
Porodné	791	807	832	895	1 591	2 097	1 647	1 579	1 568
Rodičovský příspěvek	8 022	7 964	10 425	12 627	13 526	28 690	28 294	28 586	28 098
Dávky pěstounské péče	395	407	427	467	585	771	844	922	991
Pohřebné	529	549	525	533	513	509	71	17	17
Příspěvek na bydlení	3 028	2 835	2 548	2 459	2 287	1 565	1 619	2 280	3 364
Dávky státní sociální podpory celkem	33 700	32 178	32 669	32 954	34 041	48 532	41 883	41 082	41 178

Pozn.: Rok 2010 - vlastní odhad (skutečnost za 1.pololetí 2010 x 2)

Zdroj: Základní ukazatele z oblasti práce a sociálního zabezpečení v ČR. MPSV ČR. Interní podklady ČSSZ, vlastní úprava.

Příloha č. 4: Výdaje na základní složky systému sociálního zabezpečení v letech 1993-2009 (v mil. Kč)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Dávky důchodového pojištění	74 243	85 730	106 891	125 561	145 108	161 805	173 014	181 920	196 114
Dávky nemocenského pojištění	11 961	16 173	18 050	20 410	19 794	18 534	19 287	27 206	29 585
Státní politika zaměstnanosti	2 166	2 563	2 417	2 664	3 972	5 097	7 631	9 102	9 277
Dávky státní sociální podpory	14 583	18 073	18 931	27 765	29 232	31 366	31 327	31 855	31 943
Systém dávek sociální péče a sociálních služeb	8 485	11 529	11 460	11 900	12 666	16 903	20 696	23 080	26 015
Jiné	13 737	10 896	7 791	925	0	2	3	136	606
Náklady na správu systému	3 532	4 628	5 930	5 250	6 011	6 487	6 618	5 718	7 000
Systém SZ celkem	128 707	149 592	171 470	194 475	216 783	240 194	258 576	279 017	300 540

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Dávky důchodového pojištění	208 275	220 323	225 185	241 161	266 226	282 599	304 871	331 704
Dávky nemocenského pojištění	32 606	34 306	29 563	31 660	32 773	34 671	31 882	26 033
Státní politika zaměstnanosti	9 875	10 858	10 968	11 219	12 609	12 666	13 192	23 133
Dávky státní sociální podpory	33 670	32 275	32 786	33 046	34 123	48 617	41 970	41 082
Systém dávek sociální péče a sociálních služeb	28 487	28 478	28 472	28 901	30 340	31 330	33 404	35 116
Jiné	718	743	885	889	1 598	2 387	2 437	3 105
Náklady na správu systému	7 100	7 100	8 045	8 839	9 552	10 641	10 616	11 404
Systém SZ celkem	320 731	334 083	335 904	355 715	387 221	422 911	438 372	471 577

Zdroj: Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů ČR - Výdaje na základní složky sociálně-zdravotního systému 1990-2009. VÚPSV, vlastní úprava.